

Παγκόσμια Ιστορία 3: Ο άνθρωπος απέναντι στον εαυτό του

Μαρία Ευθυμίου

Εβδομάδα 4: Ρωσία. Η ιστορία ενός γίγαντα

© Mathesis

ΙΣΝ / SNF
ΙΔΡΥΜΑ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ
STAVROS NIARCHOS
FOUNDATION

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΙΔΡΥΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ & ΕΡΕΥΝΑΣ

Εβδομάδα 4: Ρωσία. Η ιστορία ενός γίγαντα	1
4.1: Ο απέραντος ορίζοντας μιας αυτοκρατορίας	3
V4.1.1 Μεγάλο πλεονέκτημα = μεγάλο μειονέκτημα (11')	3
V4.1.2 Βογιάροι και Μουζίκοι (10')	5
V4.1.3 Προς τη Βαλτική! (7')	7
4.2 Μια ιστορία δύναμης: Μ. Πέτρος και Μ. Αικατερίνη	9
V4.2.1 Ένας τσάρος ανειδίκευτος εργάτης (5')	9
V4.2.2 Οι μεταρρυθμίσεις του Μεγάλου Πέτρου (5')	10
V4.2.3 Η Αγία Πετρούπολη. Μια καλλονή (10')	11
V4.2.4 Αικατερίνη η Μεγάλη (8')	13
V4.2.5 Η αποτελεσματικότητα μιας τσαρίνας (8')	15
V4.2.6 Το όνειρο της Κωνσταντινούπολης (8')	17
4.3: Η Ρωσία στον 19ον αιώνα	20
V4.3.1 Η Ρωσία και το Ανατολικό Ζήτημα (7')	20
V4.3.2 1812. Ο Ναπολέων εισβάλλει στη Ρωσία (9')	21
V4.3.3 Δεκεμβριστές και Οχράνα (10')	23
V4.3.4 Ο πόλεμος της Κριμαίας (4')	25
V4.3.5 Εκσυγχρονισμός τώρα (8')	27
V4.3.6 Ο Υπερσιβηρικός (7')	29
V4.3.7 Παράδοση κοινοκτημοσύνης (9')	30

4.1: Ο απέραντος ορίζοντας μιας αυτοκρατορίας

V4.1.1 Μεγάλο πλεονέκτημα = μεγάλο μειονέκτημα (11')

<https://youtu.be/jKTd9ruRU9c>

απομαγνητοφώνηση Lemoia9 / αντιπαραβολή Paronymius

Τώρα πια μετακινούμαστε στη Ρωσία, της οποίας την ιστορία θα πιάσουμε πολύ γρήγορα από την αρχή —για να θυμίσουμε μερικά κεντρικά ζητήματα— για να μπούμε σε σημεία που δεν έχουμε καθόλου αναφερθεί. Η Ρωσία είναι το μεγαλύτερο σε έκταση κράτος στον κόσμο τα τελευταία 400 χρόνια, επομένως η ιστορία της αφορά Ευρώπη, Ασία, Αμερική και φυσικά όλο τον κόσμο, και εξ αυτού θα αποτελέσει το όχημα που θα μας οδηγήσει στα σύγχρονα θέματα όλου του κόσμου· αφήστε δε που στη Ρωσία συνέβη, όπως είπαμε σε προηγούμενη ενότητα, η πρώτη κομμουνιστική επανάσταση του κόσμου στις αρχές του 20ού αιώνα, επομένως έχουμε να πούμε κεντρικά θέματα γι' αυτήν.

Απλώς να θυμίσουμε για τη Ρωσία ότι το πρώτο της κρατικό μόρφωμα προέρχεται από Βίκινγκς σουηδικής καταγωγής, εκεί γύρω στο 860, και δημιούργησαν την αυτοκρατορία Νόβγκοροντ-Κιέβου — το Κίεβο εδώ στον Νότο, το Νόβγκοροντ επάνω· αυτή ήταν η έκταση της αυτοκρατορίας τους αυτής. Το δε Νόβγκοροντ μόλις τότε δημιουργήθηκε, όπως και το Κίεβο, η μορφή του ήταν ενός χωριού. Εδώ υπάρχει μια αναπαράσταση. Στη Ρωσία χρησιμοποιούν πολύ το ξύλο γιατί είναι τα δάση πάρα πολλά. Και εδώ [βλέπετε] το Νόβγκοροντ, το οποίο βέβαια εξελίχτηκε σε μια πάρα πολύ σπουδαία πόλη της Ρωσίας, η πιο ιστορική πόλη της Ρωσίας.

Τώρα, η Ρωσία εξελίχτηκε δυναμικά επί των Ρουρικίδων, διότι —σας θυμίζω— ότι ο αρχηγός αυτών των Ρως, δηλαδή των Σουηδών Βίκινγκς που ήρθαν εκεί, των Νορμανδών, ονομαζόταν Ρούρικ· οι Ρουρικίδες διοίκησαν τη Ρωσία. Τα πράγματα πήγαν για ένα μεγάλο διάστημα καλά, έγιναν χριστιανοί το 988· ο Βλαντιμίρ, σας θυμίζω, έγινε χριστιανός από τους Βυζαντινούς. Ένας από τους διαδόχους του, ο Γιάροσλαβ, το 1017 συνέγραψε τον πρώτο νομικό κώδικα της Ρωσίας, που ονομάζεται “Ρούσκαγια Πράβντα” (Ρωσική Αλήθεια), δηλαδή η Ρωσία το 1017 πια απέκτησε και ένα σύνολο κανόνων διοίκησης πιο συγκροτημένων. Οι Μογγόλοι ήρθαν και τη χτύπησαν στη δεκαετία του 1230, διαλύθηκε και άρχισε να επανασυναρμολογείται και να ξανααναγεννάται —όπως είπαμε— μετά το 1400, με εμβληματικό, περίπου στο 1450, τον Ιβάν Γ' τον Μέγα —αναφερθήκαμε σ' αυτόν— ο οποίος και εξεδίωξε τους Μογγόλους και ξαναέστησε την αυτοκρατορία σε μία πια —έτσι— συμπαγή μορφή.

Ο Ιβάν Γ' ονομάστηκε “Τσάρος”· η λέξη “τσάρος” προέρχεται από τη ρωμαϊκή λέξη “καίσαρ”: καίσαρ – τσέζαρ – τσαρ. Απ' την ίδια λέξη (καίσαρ) προέρχεται και η ονομασία του “κρίζερ”, του επικεφαλής των Γερμανών, δηλαδή αυτό το “καίσαρ” πήρε πολλές εκφάνσεις. Η λέξη καίσαρ χρησιμοποιούμενη από τους Ρώσους βασιλείς/αυτοκράτορες ως τσάροι έχει και μία συμβολική σημασία, διότι εθεωρούσαν τον εαυτό τους διάδοχο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας χρησιμοποιώντας τη λέξη καίσαρ για τον εαυτό τους.

Ο Ιβάν Γ΄ έπαιξε μεγάλο ρόλο στα πράγματα και σας θυμίζω ότι στη συνέχεια, 100 περίπου χρόνια μετά, δηλαδή στα 1550, έδρασε ο περίφημος Ιβάν Δ΄, ο οποίος ήταν ο λεγόμενος “Τρομερός” — αυτός έπαιξε μεγάλο ρόλο για την εσωτερική συνοχή της Ρωσίας. Εδώ βλέπετε το στέμμα του, με γούνα βεβαίως —τους χρειάζεται, πολύ κρύα χώρα— και τα ανάλογα διαμάντια και μαργαριτάρια. Ο Ιβάν Δ΄ ο Τρομερός ανάγκασε τους βογιάρους να υποταγούν στη δύναμή του και σταδιακά δημιουργήθηκε ένα κράτος, το ρωσικό κράτος. Το πιο σκούρο, η πιο βαθύχρωμη απόχρωση δείχνει την περιοχή που έλεγξε ο τσάρος Ιβάν Δ΄ ο Τρομερός και —βλέπουμε— [με] πιο φωτεινές αποτυπώσεις, είναι η επέκταση στην οποία προχώρησαν οι διάδοχοί του και η Ρωσία κινήθηκε, όπως βλέπουμε, προς τα ανατολικά και προς τα νότια σταδιακά. Η Ρωσία είχε έκτοτε, μετά το 1450, ανοδική πορεία και, βέβαια, μετά και τον θάνατο του Ιβάν του Τρομερού, η δυναστεία που λίγο μετά στήθηκε, είναι η δυναστεία των Ρομανώφ, στην οποία επίσης αναφερθήκαμε. Αυτή ξεκινά το 1613 και αυτή θα φέρει τη Ρωσία στα πέρατα της Γης κυριολεκτικά.

Πριν όμως πιάσουμε το νήμα, να πούμε δύο πράγματα μεγάλα για τη Ρωσία. Η Ρωσία είναι μια χώρα που εκτείνεται από Ανατολή προς Δύση και εξ αυτού έχει ένα κλίμα σε περίπου εξελισσόμενα και όχι πάρα πολύ αποκλίνοντα πεδία. Βέβαια, εδώ πάνω είναι πάρα πολύ κρύα, είναι η τούνδρα, μετά είναι η ταϊγκά, μετά είναι οι στέπες· δεν έχει τροπικά σημεία όμως —δεν είναι σαν την Αμερική (τις Ηνωμένες Πολιτείες) η οποία έχει και τροπικά σημεία— γιατί φτάνει μέχρι τη στέπα περίπου. Είναι μία χώρα στην οποία το κρύο είναι ιδιαιτέρως βαρύ· σε πολλά σημεία του είναι ο τρόπος με τον οποίο έρχονται οι άνεμοι που το κάνει τόσο κρύο.

Και βέβαια, η Ρωσία έχει στη διάρκεια της ζωής της —και μέχρι σήμερα— ένα μεγάλο προσόν και ένα μεγάλο μειονέκτημα: το μεγάλο προσόν της Ρωσίας είναι ότι είναι η μεγαλύτερη χώρα στον κόσμο τα τελευταία 400 χρόνια. Και αυτό, το ‘μεγαλύτερη χώρα στον κόσμο’, σημαίνει πολλά. Είναι η πιο πλούσια χώρα στη Γη δυνάμει —δυνάμει!— δηλαδή, δεν υπάρχει τίποτα σχεδόν που να μην έχει το υπέδαφός της. Έχει τα πάντα: μεταλλεύματα, σίδηρο, ουράνιο, αέριο, πετρέλαιο (τεράστιες ποσότητες πετρελαίου) — εξάλλου σήμερα η Ρωσία στην ουσία ζει από το αέριο και το πετρέλαιο, το οποίο είναι το κύριο εισόδημά της. Έχει διαμάντια, χρυσό, τα πάντα, τα πάντα. Έχει τα περισσότερα δάση στη Γη —στην τόσο μεγάλη της έκταση—, τα περισσότερα νερά, τις περισσότερες λίμνες — δεν υπάρχει σύγκριση της Ρωσίας με καμία άλλη χώρα στις δυνατότητες! Ας προσέξουμε σε αυτό το σημείο: η Ρωσία ποτέ δεν έγινε η πιο δυνατή χώρα στον κόσμο, παρότι έχει και τόσο μεγάλες δυνατότητες, δεν έγινε. Ενώ, ποια έγινε η μεγαλύτερη χώρα στον κόσμο; Η Αγγλία, η οποία μπροστά στη Ρωσία είναι ασήμαντη σε έκταση.

Η Ρωσία μέσα στην ιστορία της είχε προβλήματα εκσυγχρονισμού, ήταν μια χώρα που δύσκολα μετακινούνταν, και αυτό γιατί; Γιατί έχει —όπως είπαμε— ένα μεγάλο πλεονέκτημα (το να είναι η μεγαλύτερη σε έκταση χώρα στον κόσμο) και ταυτοχρόνως έχει ένα πολύ μεγάλο μειονέκτημα: είναι η μεγαλύτερη σε έκταση χώρα στον κόσμο. Μια χώρα τόσο μεγάλης έκτασης είναι πάρα πολύ δύσκολο να διοικηθεί, και μάλιστα όταν έχει και τέτοια ανισότητα. Η Ρωσία, αυτά τα 400 χρόνια και μέχρι σήμερα, έχει το κύριο βάρος της προς την Ευρώπη: το ευρωπαϊκό της κομμάτι είναι το πιο εύφορο, εκεί στο οποίο καλλιεργούνται, παράγονται τα περισσότερα τρόφιμά της, εκεί στο οποίο

κατοικεί η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων της, ενώ το υπόλοιπο, τεράστιο, απέραντο —απέραντη η έκτασή της— είναι αναλογικά αραιοκατοικημένο —έως πολύ αραιοκατοικημένο— και αυτό δυσκολεύει πάρα πολύ τη συνοχή αυτής της χώρας. Είναι μέσα στα προβλήματα της Ρωσίας. Τι να κάνουμε; Αυτή είναι η Ρωσία και στην ιστορία της είναι συναρπαστική, γιατί περιλαμβάνει τα πάντα.

Ξαναπιάνουμε το νήμα μας: θυμίζουμε ότι η δυναστεία των Ρομανώφ ξεκίνησε τη λειτουργία της το 1613, δηλαδή στις αρχές του 17ου αιώνα, και είναι μια δυναστεία.

Εδώ βλέπουμε την ενθρόνιση του Μιχαήλ του Ρομανώφ. Μπροστά του προσκυνούν οι υπήκοοι, οι βογιάροι, οι πόλεις οι οχυρωμένες —είναι μια απεικόνιση της Ρωσίας για να δείξει τη δύναμη— και βέβαια η Παναγία, η οποία και —τέλος πάντων— προστατεύει τους Ρομανώφ. Η Ρωσία έγινε από το 988 και μετά μια θερμά χριστιανική χώρα. Οι Ρώσοι είναι θερμοί και αφοσιωμένοι χριστιανοί μέχρι και σήμερα.

V4.1.2 Βογιάροι και Μουζικοί (10')

<https://youtu.be/2nX22WHH92s>

απομαγνητοφώνηση fkalogerouliou / αντιπαραβολή sOFIARIZOPOULOU & Asimonia

Οι Ρομανώφ χρειάστηκε επί 300 χρόνια να είναι σε εγρήγορση για τη διοίκηση αυτής της τεράστιας χώρας, και της οποίας ένα της μεγάλο χαρακτηριστικό είναι το εξής: ακριβώς επειδή η Ρωσία είναι συνδεδεμένη με το χάος, με το χάος κυριολεκτικά, το απέραντο!, είχε πάντοτε αυτό το πρόβλημα που σας έθεσα και στην προηγούμενη ενότητα.

Πρώτον, ότι είναι κατοικημένη κυρίως προς τα δυτικά της, στα ευρωπαϊκά εδάφη, και μάλιστα όσο πιο δυτικά. Αυτό τι σημαίνει; Ότι εδώ είναι και οι πιο μεγάλες και σημαντικές της πόλεις. Από κει και πέρα οι άλλες πόλεις είναι σπαρμένες και λιγότερο πυκνοκατοικημένες και μέσα στο χάος κι αυτές. Ανάμεσα σε αυτό [το χάος] υπάρχουν κτήματα τεράστια, τα οποία το ένα τεράστιο κτήμα ακολουθεί ένα άλλο τεράστιο κτήμα και το άλλο τεράστιο κτήμα..., τα οποία διαχειρίζονται μεγάλοι γαιοκτήμονες που λέγονται “βογιάροι”.

Οι βογιάροι είναι συνδεδεμένοι με τη ζωή της Ρωσίας και πολλές φορές είχαν δικιά τους πολιτική ζωή διότι, καθώς βρίσκονται τόσο απομονωμένοι [με] τόσο απομακρυσμένα τα κτήματα τους, αισθάνονταν ανεξάρτητοι, δρούσαν εκ των πραγμάτων ανεξάρτητα διότι έπρεπε να λύνουν τοπικά προβλήματα, και πολλές φορές αδιαφορούσαν τελείως για την κεντρική κυβέρνηση με την οποία δεν είχαν και επαφές, καθώς εκείνοι ήταν σε πολύ μακρινές πλευρές της χώρας. Ας θυμηθούμε ότι δεν υπήρχαν τότε, τους προηγούμενους αιώνες, οι δυνατότητες επικοινωνίας που έχουμε σήμερα. Οι άνθρωποι αυτοί για να επικοινωνούν μεταξύ τους μπορεί να χρειαζότανε μέρες ταξιδιού με την “τρόικα”, όπως λέγεται, την άμαξα τη δεμένη σε τρία άλογα, πάνω στα χιόνια, μέσα σε κρύα, με μείον 30°C, με μείον 40°C. Επειδή το όλο κλίμα εμπόδιζε την επικοινωνία, η Ρωσία είχε πάντα προβλήματα συνοχής. Και οι βογιάροι ήταν κύριος λόγος των προβλημάτων διότι εκείνοι ήταν:

α. πολύ ισχυροί στις περιοχές τους,

β. για την κεντρική διοίκηση δεν ήταν άχρηστοι, διότι εκείνοι έπαιζαν κάποιο ρόλο συμπαγούς παρουσίας στα τόσο απομακρυσμένα σημεία.

Από την άλλη, για την κεντρική εξουσία οι βογιάροι ήταν επικίνδυνοι, διότι μέσα στην ιστορία της Ρωσίας αυτοί οι βογιάροι άλλοτε κάποιοι από αυτούς ήταν αφοσιωμένοι στην κεντρική εξουσία, άλλοι δεν ήταν, και γενικά η Αυτοκρατορία είχε αγωνία με αυτούς — οι αυτοκράτορες, δηλαδή οι τσάροι. Σας θυμίζω ότι ο Ιβάν ο Τρομερός ονομάστηκε “Τρομερός” διότι χρειάστηκε να ασκήσει ανήκουστη βία απέναντι στους βογιάρους για να τους αναγκάσει να υποταγούν στην κεντρική κυβέρνηση.

Εδώ, σε αυτή την αποτύπωση τη ρωσική, φαίνεται μία ομάδα βογιάρων με τις στολές τους τις βαρύτιμες, διαφορετικές ο καθένας ανάλογα με την περιοχή από την οποία προέρχεται, τις γούνινες εξαρτύσεις τους, τις μεταξωτές επενδύσεις τους, κ.λπ.

Οι βογιάροι, τώρα, ως μεγάλοι γαιοκτήμονες, διοικούσαν και αξιοποιούσαν τα κτήματά τους με τη βοήθεια χωρικών. Αυτοί οι χωρικοί κατοικούσαν μες στα κτήματα, δηλαδή είχαν τα χωριά τους μες στα κτήματα των βογιάρων, και ονομάζονται ιστορικά “κρισιάνοι” ή “μουζικοί” και ήταν δουλοπάροικοι. Η σχέση δηλαδή του αγρότη με το κτήμα ήταν άμεση. Οι χωρικοί ανήκαν στο κτήμα, και αν το κτήμα άλλαζε χέρι πήγαιναν στα χέρια του επομένου βογιάρου. Είναι χαρακτηριστικό ότι η δουλοπαροικία στη Ρωσία διήρκεσε μέχρι το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Δηλαδή η έννοια του βογιάρου [και] η έννοια του δουλοπάροικου σε αυτή τη χώρα είναι σταθερή. Και βέβαια οι συνθήκες ζωής των δουλοπαροίκων σε αυτά τα απομακρυσμένα κτήματα ήταν στοιχειώδεις. Οι άνθρωποι αυτοί ζούσαν στα χωριά τους, ο ένας βοηθώντας τον άλλο, ο ένας δίπλα στον άλλο, έχοντας ίσα ίσα τα προς το ζην στην καλύτερη των περιπτώσεων.

Στη Ρωσία, βέβαια, εκείνοι που συνέδεαν τις περιοχές ήταν οι έμποροι. Η ρωσική ζωή συνδέεται με τους εμπόρους, οι οποίοι έπρεπε να είναι γενναίοι άνθρωποι για να δράσουν σε αυτή τη χώρα. Το λέω αυτό λόγω των αποστάσεων, λόγω των δασών, λόγω των νερών, λόγω των ελών. Δεν είναι εύκολο να μετακινείσαι σε μακρινές περιοχές όταν μεσολαβεί τέτοια γεωφυσική διαμόρφωση, ολιγανθρωπία κ.λπ. Όμως αυτοί οι έμποροι, στους οποίους η ρωσική κοινωνία έχει σεβασμό [το έκαναν]. Και για όσους διαβάζουμε λογοτεχνία —γιατί η Ρωσία παρήγαγε καταπληκτική λογοτεχνία στον 18ο, 19ο, 20ό αιώνα— οι έμποροι αναφέρονται με σεβασμό σε αυτή. Σας δείχνω μια εικόνα εμπόρου. Η Ρωσία μπορούσε να εμπορεύεται τα πάντα, όπως είπαμε: ξυλεία, γούνες —τι λέμε τώρα!— δέρματα, ψάρια, κρέατα, βούτυρα, τα πάντα!

Εν πάση περιπτώσει, η ρωσική ζωή έχει αυτά τα χαρακτηριστικά. Και οι Ρομανώφ προσπάθησαν να αξιοποιήσουν προς όφελος της αυτοκρατορίας τους και της δικιάς τους, βέβαια, θέσεως όλα αυτά τα χαρακτηριστικά και να έχουν όσο το δυνατόν περισσότερο έλεγχο πάνω σε αυτή την επικίνδυνη ομάδα των βογιάρων, που ταυτοχρόνως ανάμεσά τους υπήρχαν πολλοί ευγενείς που σταδιακά πήραν τίτλους, κ.λπ.

Από όλους τους Ρομανώφ θα αναφερθούμε σε ορισμένους πιο σημαντικούς, διότι αυτή η δυναστεία παρήγαγε ορισμένα στελέχη που παίζουν κεντρικό ρόλο στη ζωή της Ρωσίας και στην παγκόσμια ιστορία. Παραδείγματος χάριν, στη δυναστεία των Ρομανώφ ανήκει ο περίφημος Πέτρος ο Μέγας. Ο Πέτρος ο Μέγας ήταν ένας

αυτοκράτορας ο οποίος ανέβηκε στην εξουσία λίγο μετά την άνοδο των Ρομανώφ. Οι Ρομανώφ —όπως είπαμε— ξεκινούν το 1613. Ο Πέτρος ο Μέγας στην ουσία μπαίνει στα πολιτικά πράγματα ακολουθώντας τον πατέρα του, διαδεχόμενος [τον πατέρα του], εκεί στη δεκαετία του 1680. Ο Πέτρος ο Μέγας ήταν ένας γίγαντας: πανύψηλος, ξεπερνούσε τα 2.05 μέτρα. Για την εποχή του ήταν σαν να λέμε σήμερα 2.30-2.40 μέτρα. Ήταν ένας γίγαντας στο ύψος, όχι τόσο σωματώδης αλλά πάρα πολύ ψηλός άντρας· και ήταν μια προσωπικότητα, ήταν απίθανος γυναικάς, ο απόλυτος πότης (στη ζωή του θα έχει πει βότκα ίσα με το Βόλγα(!)), ταυτοχρόνως ήταν παράφορος άνθρωπος. Ενώσω ήταν νέος συμμετείχε σε εκστρατείες με τον πατέρα του, του άρεσε να μπλέκεται με τους στρατιώτες, να κάνει μαζί τους όποια εργασία χρειαζόνταν, να αποκολλούν κάρα, να δημιουργούν προσβάσεις με ξυλεία για να περάσουν ποταμούς, κ.λπ.

Όσοι τον ήξεραν ανησυχούσαν: αν θα γινόταν τσάρος τι πορεία θα είχε, διότι ήταν επιρρεπής όπως είπαμε σε διάφορες απολαύσεις του βίου. Ωστόσο, ο Πέτρος ο Μέγας όταν έγινε τσάρος, έγινε Μέγας. Δηλαδή αποδείχθηκε ότι ήταν μια πολύ σπουδαία προσωπικότητα που ήξερε να διοικεί και να αλλάζει την πορεία ενός λαού τόσο μεγάλου και τόσο εκτεταμένου όπως είναι οι Ρώσοι στον 17ο και 18ο αιώνα.

V4.1.3 Προς τη Βαλτική! (7')

<https://youtu.be/7WTipsEKVws>

απομαγνητοφώνηση Olvia / αντιπαραβολή Evaggelia5

Ο Πέτρος ο Μέγας όταν ενηλικιώθηκε και μπήκε στη διαδικασία τού να συνδυάζεται με τη δράση του πατέρα του κ.λπ., είδε την προσπάθεια από πλευράς της Ρωσίας να επεκταθεί προς τη Βαλτική Θάλασσα και να καταλάβει τμήματα προς τα δυτικά. Η Ρωσία είχε ένα πρόβλημα. Εδώ, πριν σας δείξω τον χάρτη, είναι μία προσωπογραφία του Πέτρου του Μεγάλου σε μία φάση της ζωής του, που όπως θα δούμε σε λίγο, με έναν τρόπο πραγματικά μυθιστορηματικό, ο Πέτρος ο Μέγας βρέθηκε να δουλεύει ανεπίσημος εργάτης σε ναυπηγεία της Δύσης· και εδώ είναι αποτύπωσή του ενόσω βρισκόταν σε αυτή τη διαδικασία.

Ο Πέτρος ο Μέγας είχε δει τη μεγάλη αγωνία της χώρας του για τον εξής στόχο της: η Ρωσία επί Ρομανώφ, ήδη όπως σας είπα σε άλλη μας ενότητα, μετά το 1613-1614 και τους Ρομανώφ, δόθηκε μεγάλη έμφαση στην επέκταση της Ρωσίας προς τα ανατολικά και με τη βοήθεια των Κοζάκων (ενός σώματος εφίππων γενναίων πολεμιστών που σχετίζονταν με τη στέπα και που ήταν ιππείς καταπληκτικοί και αφοσιωμένοι στους τσάρους) μπόρεσαν να καταλάβουν τις εκτεταμένες αυτές περιοχές των στεπών και της ταϊγκά στην οποία ζουν φυλές νομάδων, κυνηγών —αραιοκατοικημένες περιοχές.

Ενώ οι Ρομανώφ πήγαν πολύ καλά στην επέκτασή τους προς τα ανατολικά και έφτασαν στη δεκαετία του 1630 ήδη στον Ειρηνικό ωκεανό και συνέχιζαν αυτές τους τις εξελίξεις, είχαν ένα πρόβλημα: δεν είχαν κανένα λιμάνι. Και έτσι, ο Ιβάν ο Τρομερός στον 16ο αιώνα, απεφάσισε να ιδρύσει ένα λιμάνι, εδώ στον Αρχάγγελο, σε βόρειο δηλαδή σημείο· στον Αρκτικό ωκεανό στην ουσία. "Arkhangelsk" (Αρχαγκέλσκ) λέγεται.

Είναι το πρώτο λιμάνι της Ρωσίας και το λιμάνι αυτό είχε ένα μεγάλο πλεονέκτημα: ότι επιτέλους είχατε ένα λιμάνι, εκεί που δεν είχατε κάποιο λιμάνι. Όμως το λιμάνι αυτό ήταν για πολλούς μήνες τον χρόνο κλεισμένο από τους πάγους, επομένως στην ουσία το είχατε κάποιους μήνες μόνο τον χρόνο. Πάντως ο Αρχάγγελος ήταν το πρώτο λιμάνι. Και όταν ο πατέρας του Πέτρου του Μεγάλου άρχισε να παίζει τον ρόλο του, εδώ, στην περιοχή της Ρωσίας, αισθάνθηκε ότι είναι κρίμα για τη Ρωσία να μην έχει ένα λιμάνι στη Βαλτική. Η Βαλτική Θάλασσα βρίσκεται στα δυτικά και είναι μια θάλασσα ζεστή — δηλαδή δεν παγώνει τον χειμώνα— και τα όρια της Ρωσίας ήταν κοντά στη Βαλτική· αλλά ήταν κοντά στην πηγή αλλά δεν έπινε νερό. Η Ρωσία ήθελε με κάθε τρόπο αν είναι δυνατόν να κατακτήσει τη ζώνη της Βαλτικής για να γίνει μια δύναμη της Βαλτικής και να έχει και έξοδο στη θάλασσα αυτή.

Για να πετύχει όμως αυτά η Ρωσία, έπρεπε να συγκρουστεί με τη Σουηδία, διότι την εποχή που συζητούμε, δηλαδή στο τέλος του 17ου αιώνα —το δεύτερο μισό του 17ου αιώνα— η μεγάλη δύναμη της Βαλτικής είναι η Σουηδία και ελέγχει αυτά τα παράλια. Έτσι η Ρωσία, πριν από τον Πέτρο τον Μεγάλο, είχε αρχίσει συγκρούσεις με τη Σουηδία. Όμως στη διάρκεια των συγκρούσεων αυτών η Σουηδία κατανικούσε τον ρωσικό στρατό και η Ρωσία ζούσε τη μία ήττα μετά την άλλη. Ο Πέτρος ο Μέγας [το] είχε ζηήσει αυτό. Ο ίδιος, συμμετέχοντας σε εκστρατείες, είχε βιώσει αυτήν την ταπείνωση της χώρας του και τις αλλεπάλληλες ήττες από τη Σουηδία και τον είχε ταραξει το γεγονός ότι μια χώρα η οποία ήδη ήταν μεγάλη —δηλαδή στα 1680, στα 1700 η Ρωσία ήδη ήταν μεγάλη και εκτεταμένη— ηττώνταν από μία άλλη χώρα, η οποία δεν είχε καμία μα καμία σχέση στο μέγεθος με τη Ρωσία, ήταν πολύ μικρότερη αναλογικά και όμως μπορούσε να νικά [η Σουηδία] μια τέτοια χώρα.

Ο Μέγας Πέτρος εξ αρχής είχε σκεφθεί: “για ποιον λόγο η Ρωσία μένει τόσο πίσω; γιατί ηττάται στρατιωτικά; τι φταίει;” Και απάντησε μόνος του, παρατηρώντας τα πράγματα, ότι “συμβαίνει αυτό διότι είμαστε βαθιά καθυστερημένη χώρα, βρισκόμαστε πάρα πολύ πίσω· οι θεσμοί μας, η οργάνωσή μας, η οικονομία μας είναι βαθιά καθυστερημένα” σε σχέση με τη Σουηδία, η οποία ήταν μια χώρα που είχε επαφή με τις ακόμη πιο προχωρημένες χώρες της Δύσεως και είχε άλλο τρόπο πολέμου, άλλο τρόπο οργάνωσης, άλλο τρόπο δράσης.

Ο Πέτρος ο Μέγας βλέποντάς τα αυτά, απεφάσισε να είναι εκείνος που θα βοηθήσει τη χώρα του να αποκτήσει πρόσβαση στη Βαλτική Θάλασσα. Πίστευε βαθύτατα ότι η χώρα του πρέπει να αποκτήσει πρόσβαση σε δύο θάλασσες: η μία ήταν η Βαλτική Θάλασσα και η άλλη ήταν η Μαύρη Θάλασσα. Και οι δύο κοντά στα όρια της Ρωσίας τότε —τα κίτρινα αυτά όρια προς αυτήν την πλευρά— αλλά ταυτοχρόνως μακριά από το να φτάσουν στο ύδωρ. Ποιος σταματούσε τη Ρωσία στα δυτικά; η Σουηδία. Ποιος σταματούσε τη Ρωσία στον Νότο; Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, διότι η περιοχή γύρω από τη Μαύρη Θάλασσα [ήταν οθωμανική]. Η Μαύρη Θάλασσα από τον 16ο αιώνα και στον 17ο αιώνα —και αυτό ίσχυσε μέχρι ένα σημείο του 18ου αιώνα— ήταν οθωμανική λίμνη” που σήμαινε ότι ολόγυρα οι Οθωμανοί είχαν την κυριαρχία. Επομένως οι Ρώσοι έπρεπε στο δεύτερο μισό του 17ου αιώνα να διεμβολίσουν δύο μεγάλες δυνάμεις: τη Σουηδία και την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

4.2 Μια ιστορία δύναμης: Μ. Πέτρος και Μ. Αικατερίνη

V4.2.1 Ένας τσάρος ανειδίκευτος εργάτης (5')

<https://youtu.be/SZT9DmOdBvg>

απομαγνητοφώνηση ARTEMIS68 / αντιπαραβολή krasisi

Ο Μέγας Πέτρος όντας βέβαιος ότι το πρόβλημα είναι η ίδια η καθυστέρηση της χώρας του, αποφάσισε να την εκσυγχρονίσει. Θυμίζω, ότι η λέξη εκσυγχρονισμός, τα τελευταία τετρακόσια χρόνια τουλάχιστον, σημαίνει σε όλες τις χώρες της Γης, μιμούμαι, εμπνέομαι, παρατηρώ και υιοθετώ —δημιουργικά ή όχι—, όσα έχουν αποφασίσει και υιοθετήσει και σκεφτεί και εφαρμόσει οι πιο προχωρημένες χώρες στον κόσμο, που είναι στις τελευταίες αυτές εκατονταετίες λίγες, ευάριθμες: η Αγγλία, η Ολλανδία, η Γαλλία, η Γερμανία και αργότερα οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.

Στην εποχή του δεν υπήρχαν οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, αλλά ο Μέγας Πέτρος θαύμαζε ειδικά την Ολλανδία, για την οποία είχε μάθει πράγματα και ρώτησε και άκουγε και κατέληξε ότι απ' όλες τις χώρες του κόσμου, η καταπληκτικότερη χώρα είναι η Ολλανδία και τούτο διότι η Ολλανδία ήταν το αντίθετο απ' τη Ρωσία. Ήταν πάρα πολύ μικρή χώρα. Η Ολλανδία είναι εντυπωσιακά μικρή χώρα για τις επιδόσεις της και μέσα στους αιώνες η Ολλανδία —τα τελευταία πεντακόσια χρόνια— βρίσκεται ανάμεσα στις πιο πετυχημένες οικονομίες του κόσμου. Είναι μία οικονομία επιχειρηματιών, ναυτικών, μια χώρα ναυπηγών και μια χώρα επιτυχημένων γεωργών και χώρα ξακουστή για τη λειτουργία της κοινωνίας της, των θεσμών της κλπ.

Έτσι ο Πέτρος ο Μέγας αποφάσισε να πάει και να ζήσει στις χώρες αυτές τις προηγμένες και βεβαίως στην Ολλανδία. Και έτσι γενόμενος τσάρος, μετά από ένα διάστημα έφυγε από τη χώρα του και για ενάμιση χρόνο μεταμορφώθηκε σ' έναν απλό καθημερινό άνθρωπο, φορώντας απλούστατα ρούχα, πήγε στην Ολλανδία, χτύπησε την πόρτα ενός ναυπηγείου και ρώτησε αν θέλουν έναν ανειδίκευτο εργάτη. Εκείνοι προφανώς τον είδαν τεράστιο, δυόμισι(!) μέτρα άντρα και σκεφτήκανε: ωραία αυτός θα μεταφέρει ωραία τα καδρόνια, οπότε τον προσέλαβαν.

Έτσι ο τσάρος της μεγαλύτερης χώρας στον κόσμο έζησε ως ανειδίκευτος εργάτης κοιμώμενος μαζί με τους άλλους ανειδίκευτους εργάτες κάτω στο πάτωμα μέσα στις ψείρες για να δει, πώς λειτουργούν τα ναυπηγεία της Ολλανδίας, να παρατηρήσει εκ των έσω την ολλανδική κοινωνία. Ειρήσθω εν παρόδω, λόγω του θαυμασμού του —σε όλη του τη ζωή είχε θαυμασμό για καθετί ολλανδικό—, ο Πέτρος ο Μέγας υιοθέτησε τα χρώματα της σημαίας της Ολλανδίας, δηλαδή το μπλε, το άσπρο και το κόκκινο, τα οποία μέχρι σήμερα [είναι] τα χρώματα της ρωσικής σημαίας, είναι στην ουσία τα χρώματα της Ολλανδίας με άλλη διάταξη.

Δεν εργάστηκε όμως μόνο στην Ολλανδία, αλλά βρήκε τρόπο να βρεθεί και στο Königsberg¹. Εδώ είναι η ζωγραφική του αποτύπωση, ενόσω ήταν ανειδίκευτος

¹ σημ. αντιπ.: Πρόκειται για το Καλίνινγκραντ.

εργάτης — όπως σας είπα. Εργάστηκε και στο Königsberg. Το Königsberg βρίσκεται εδώ σ' αυτή την περιοχή, σήμερα είναι μια νησίδα ρωσική μεταξύ Λιθουανίας και Πολωνίας, σε αυτό το σημείο είναι το Königsberg, τότε ήταν Πρωσία, δηλαδή ήταν γερμανική περιοχή. Εργάστηκε στο Königsberg σε εργοστάσιο παραγωγής πολεμικού υλικού, όπως εργάστηκε και στο Λονδίνο ως ναυτικός. Αγωνούμω, ουδείς ήξερε ότι είναι ο τσάρος της Ρωσίας. Βέβαια, ως τσάρος την ίδια εποχή είχε διπλό ρόλο, είχε επαφές με επισήμους συζητούσε, μάθαινε, καταλάβαινε τι συμβαίνει σ' αυτό τον δυτικό κόσμο και έχει τόσο πολύ μεγάλη επίδοση, ενώ η χώρα του είναι τόσο εκτεταμένη και δεν μπορεί να συναγωνιστεί αυτές τις χώρες. Έτσι, αφού έκαμε αυτό τον γύρο της προσωπικής παρατήρησης των πραγμάτων, επέστρεψε στη Ρωσία αποφασισμένος να αλλάξει τη χώρα του εξαρχής. Άρδην. Όπερ και έπραξε.

V4.2.2 Οι μεταρρυθμίσεις του Μεγάλου Πέτρου (5')

<https://youtu.be/ftvze8J4zo>

απομαγνητοφώνηση goldyabd / αντιπαραβολή sOFIARIZOPOULOU

Ο Πέτρος τώρα, επιστρέφοντας στην πατρίδα του, αρχίζει τις αλλαγές που αποφάσισε. Πρώτα πρώτα αναδιοργανώνει τον στρατό, τοποθετεί με άλλο τρόπο την εσωτερική διοίκηση δηλαδή. Ζητά/απαιτεί από τους βογιάρους να μετέχουν και εκείνοι στον στρατό, οργανώνει με άλλο τρόπο τα συντάγματα και τα τάγματα, δημιουργεί βιομηχανία στρατιωτικού και πολεμικού υλικού. Για να δημιουργήσει τη βιομηχανία αυτή φέρνει χιλιάδες τεχνίτες από την Ολλανδία, από τη Φλάνδρα [και] από την περιοχή της Γερμανίας.

Επίσης, θέλει να βελτιώσει την παραγωγή των μετάλλων στη χώρα του — να βελτιώσει δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η εξόρυξη στα ορυχεία, στα λατομεία και όλες αυτές οι δραστηριότητες. Επομένως, επίσης μεριμνά να έρθουν τεχνίτες εξαιρετικοί από τις χώρες αυτές.

Δημιουργεί “Ακαδημία Επιστημών”, γιατί πιστεύει ότι πρέπει η Ρωσία να παρακολουθεί τις επιστημονικές εξελίξεις των προηγμένων χωρών — τις οποίες θαυμάζει— της Δύσεως, δημιουργεί σχολές ξένων γλωσσών στις μεγάλες πόλεις της Αυτοκρατορίας, ούτως ώστε να δημιουργηθεί μία ζώνη ατόμων καλλιεργημένων, μορφωμένων, που να μπορούν να παρακολουθούν την παραγωγή της Δύσεως στον πνευματικό, στον επιστημονικό, στον τεχνικό τομέα. Πιστεύει, ο Πέτρος ο Μέγας, ότι η Ρωσία πρέπει να μην μένει πίσω σ' αυτούς τους τομείς, γιατί αλλιώς θα χαθεί μπροστά στην υπεροχή της Δύσεως.

Και βέβαια, δημιουργεί έναν κύκλο μεγάλων βιοτεχνιών, θα λέγαμε —γιατί δεν είναι ακριβώς βιομηχανίες με τη σημερινή έννοια—, οι οποίες παράγουν με προχωρημένο τρόπο είτε προϊόντα μεταλλεύματος, είτε προϊόντα υφαντικής, είτε προϊόντα οικοδομικά κ.λπ. με βάση τις εμπειρίες πάλι τεχνιτών τους οποίους φέρνει από τη Δύση. Δεν είχε κανένα πρόβλημα να δίνει πολλά χρήματα για να φέρει χιλιάδες τεχνίτες και τεχνικούς από τη Δύση, ούτως ώστε να βοηθηθεί το ντόπιο δυναμικό να πάει μπροστά.

Εκτός από αυτό, επιβάλλει σε πενήντα χιλιάδες γιους ευγενών και βογιάρων και ανωτέρων στρωμάτων να βρεθούν στη Δύση και να σπουδάσουν σχετικά με θέματα της θαλάσσης. Δηλαδή, είτε θέματα ναυπηγικής είτε θέματα εμπορικής ναυτιλίας, και τούτο διότι ο Πέτρος ο Μέγας πίστευε ότι δεν μπορεί η Ρωσία να γίνει σημαντικό κράτος, πραγματικά σημαντικό κράτος, χωρίς να έχει θέση στη θάλασσα. Δεν ήταν μόνον στόχος του η Ρωσία να αποκτήσει πραγματικά σημαντικά λιμάνια, αλλά και να αποκτήσει ναυτικό, εμπορικό ναυτικό, πολεμικό ναυτικό και βέβαια και να μπορεί να ναυπηγεί πλοία, να έχει ναυπηγεία. Εξ αυτού έφερε και ναυτικούς και τεχνίτες και ναυπηγούς πάλι από τις ίδιες χώρες που αναφέραμε.

Αφού έκανε τις αλλαγές αυτές, δοκίμασε τις δυνάμεις του να δει αν πράγματι τον βοηθούν να νικήσει αυτούς που ήθελε να νικήσει και δεν μπορούσε, δηλαδή τους Σουηδούς, και για κακή τύχη των Σουηδών τα μέτρα που πήρε, ο Πέτρος ο Μέγας, ήταν αποτελεσματικά. Τώρα η Ρωσία είναι νικηφόρα απέναντι στους Σουηδούς, και το 1703 ο Πέτρος ο Μέγας πετυχαίνει να έχει απομακρύνει τους Σουηδούς από ένα σημαντικό τμήμα της Βαλτικής που τον ενδιέφερε —θα συνεχίσει τους πολέμους μαζί τους, και η μεγάλη του νίκη θα είναι στη μάχη της Πολτάβα το 1709— όμως θα τους κατανικήσει και τότε θα μπορέσει να κάνει το μεγάλο του όνειρο, δηλαδή να δημιουργήσει τη μεγάλη πρωτεύουσα της χώρας, που είναι η Αγία Πετρούπολη.

V4.2.3 Η Αγία Πετρούπολη. Μια καλλονή (10')

<https://youtu.be/ubiG99EH19g>

απομαγνητοφώνηση ginath / αντιπαράβολή sOFIARIZOPOULOU

Είπαμε λοιπόν, στην προηγούμενη ενότητα, ότι ο Πέτρος ο Μέγας άλλαξε και τη στρατιωτική φυσιογνωμία της Ρωσίας. Παρέμεναν πάντοτε οι Κοζάκοι, ήταν χρήσιμοι και χρησιμοποιούνταν σε διάφορες δράσεις, όμως, δημιούργησε έναν στρατό ο οποίος στηρίζονταν στη στρατολογία ευγενών αλλά και χωρικών· αναδιοργάνωσε τα πράγματα, αναδιοργάνωσε επίσης και το σύστημα διοίκησης. Παλαιότερα, υπήρχε ένα συμβούλιο βογιάρων, το οποίο βρισκόταν δίπλα στον Τσάρο· εκείνος δημιούργησε μια εννεαμελή σύγκλητο η οποία είχε μια αντιπροσωπευτικότητα ευρύτερη, θα έλεγε κανείς. Έκανε δηλαδή πολλών τύπων αλλαγές —οι περισσότερες ουσιαστικότες— κάποιες ήταν και λίγο γραφικές, γιατί αυτός είναι ο Πέτρος ο Μέγας, ήταν πραγματικά μια ειδική προσωπικότητα ο Πέτρος ο Μέγας.

Οι γραφικές του επεμβάσεις είναι ότι επειδή στην Ολλανδία —που λάτρευε και θαύμαζε— δεν είχαν οι άντρες μακριές γενειάδες αλλά κοντές γενειάδες —ενώ οι Ρώσοι είχαν παράδοση στις μακριές γενειάδες— διέταξε να κόψουν τις γενειάδες οι Ρώσοι και δημιούργησε μια “αστυνομία γενειάδας”, η οποία στον δρόμο αν έβλεπε κάποιον με μακριά γενειάδα, του έκοβε τη γενειάδα. Εδώ, έχουμε μια αποτύπωση παραστατική με έναν Ρώσο, ο οποίος δεν έχει προσαρμοστεί στα πράγματα, και αμέσως επί τόπου η γενειάδα του περιορίζεται στο πρόπον ύψος.

Εν πάση περιπτώσει, ας μη μείνουμε στα γραφικά, γιατί ο Πέτρος ο Μέγας ήταν πέραν αυτών, γιατί εκείνο το οποίο πέτυχε ο Πέτρος ο Μέγας είναι να νικήσει τους Σουηδούς

—όπως είπαμε στην προηγούμενή μας ενότητα— και να τους απομακρύνει από τη Βαλτική. Ο Πέτρος ο Μέγας, σταδιακά, κατέκτησε και την ανατολική Φιλανδία και την Εσθονία [και] τη Λετονία, και βέβαια το σημείο που τον ενδιέφερε περισσότερο είναι εκεί όπου έκτισε και την πρωτεύουσα της χώρας του, την Αγία Πετρούπολη. Έχει ενδιαφέρον ότι, ο Πέτρος ο Μέγας δημιούργησε την πρωτεύουσα της Ρωσίας στο δυτικό άκρο αυτής της τεράστιας χώρας. Αυτό δείχνει και την απόλυτη προτεραιότητα την οποία είχε ο Πέτρος ο Μέγας να εκδυτικίσει τη χώρα του, να την εκσυγχρονίσει τη χώρα του· διότι λογικά, μια τέτοια αυτοκρατορία σαν τη Ρωσία θα έπρεπε να έχει την πρωτεύουσά της —τέλος πάντων— κάπου προς το κέντρο. Η Μόσχα είναι κάπως καλύτερα τοποθετημένη γιατί είναι ανατολικότερα. Αλλά εκείνος επέλεξε ως σημείο πρωτεύουσας την Αγία Πετρούπολη.

Τι ήταν εκεί; Εκείνος, είχε εντοπίσει, στις εκβολές του Νέβα (Neva), σ' έναν ωραίο κόλπο της Βαλτικής, στον οποίο όμως στην πραγματικότητα υπήρχαν έλη —επικοινωνούσε με τη λίμνη Λάντογκα (Ladoga) όλο αυτό το υγρό στοιχείο. Εκείνος σκέφτηκε ότι πάνω σε αυτά τα έλη μπορεί να κτίσει μία πόλη, και να την κτίσει εξαρχής. Έτσι, χρησιμοποίησε τους χιλιάδες Ευρωπαίους τεχνίτες τους οποίους είχε, και κάλεσε και άλλους, και Ιταλούς και οικοδόμους και ζωγράφους... Η επιδίωξή του ήταν να δημιουργήσει την ωραιότερη ευρωπαϊκή πόλη. Και πράγματι, χάρη στη δράση Ευρωπαίων πολεοδόμων, Ιταλών, Φλαμανδών, Ολλανδών, Γάλλων, Γερμανών, Άγγλων τεχνιτών, στο οπλοστάσιο που είχε μαζί του —και φυσικά κοντά τους υπήρχαν και σπουδαίοι Ρώσοι τεχνίτες και οικοδόμοι και εργάτες κ.λπ.— δημιουργήθηκε μια πόλη, η οποία μέχρι σήμερα είναι το καμάρι της Ρωσίας, και για κάποιους —όχι λίγους— είναι μία από τις ωραιότερες πόλεις του κόσμου. Κάποιοι μάλιστα τη θεωρούν την ωραιότερη πόλη του κόσμου. Η Αγία Πετρούπολη, η οποία πήρε το όνομά της από τον Πέτρο, όπως καταλαβαίνουμε: “Πετρού-πολη”, και απέκτησε παλάτια, κανάλια, λιμάνια... Εξαρχής όλα αυτά στήθηκαν. Ένα γιγαντιαίο έργο το οποίο είχε το αισθητικό αποτέλεσμα που ήθελε ο Πέτρος ο Μέγας.

Σας δείχνω, εδώ, μία εικόνα της Αγίας Πετρούπολης. Στο λιμάνι της κατέφθαναν πλοία απ' όλη την Ευρώπη γιατί, όπως είπαμε, τα παράλια της Βαλτικής είναι πρόσφορα για το εμπόριο και για λιμενικές εγκαταστάσεις που να λειτουργούν δώδεκα μήνες τον χρόνο (αυτό είναι το σημαντικό). Και είναι, όπως λέγεται, η Αγία Πετρούπολη, η Βενετία του Βορρά, διότι καθώς είναι χτισμένη πάνω σε έλη και σε νησιά και τενάγη, χαρακτηρίζεται από πάρα πολλά κανάλια. Γενικά η Αγία Πετρούπολη έγινε ένα κόσμημα με υπέροχους ναούς, θαυμάσιες γέφυρες, κανάλια, παλάτια, διοικητικά κτίρια απaráμιλλα, και βέβαια μουσεία και υπέροχες κατασκευές πολιτισμού. Εδώ, ήθελα να σας δείξω την Αγία Πετρούπολη όταν αργότερα στολίστηκε με το άγαλμα του Πέτρου του Μεγάλου. Εδώ είναι τα εγκαίνια του αγάλματος αυτού και παρευρίσκεται όλος ο λαός και οι ευγενείς και οι βογιάροι για να τιμήσουν τον Μεγάλο Πέτρο. Για να τοποθετηθεί αυτό το άγαλμα σε ένα ξεχωριστά διακριτό σημείο της παραλιακής ζώνης της Αγίας Πετρούπολης, μεταφέρθηκε από πολύ μακρινή περιοχή το πιο βαρύ κομμάτι βασάλτη που έχει ποτέ μεταφερθεί. Επρόκειτο για ένα θαύμα τεχνικής, μια τεχνική κατάκτηση, για να μπορέσει να μεταφερθεί αυτός ο συμπαγής βράχος —η Αγία Πετρούπολη ήταν μια περιοχή τεναγών, δεν είχε [βράχους]— ώστε να τοποθετηθεί το άγαλμα του Πέτρου του Μεγάλου.

Επί της αυτοκρατορίας του Πέτρου του Μεγάλου η Ρωσία δεν απέκτησε μόνο αυτή την εξαιρετική πρόσβαση στη Βαλτική, [αλλά] έκτοτε η Ρωσία έγινε η μεγάλη δύναμη της Βαλτικής. Τους επόμενους αιώνες η Ρωσία δεν έπαψε ποτέ να διεκδικεί την πρωτοκαθεδρία της στη Βαλτική· έγινε κομβική θάλασσα για αυτή την τεράστια χώρα. Αλλά ο Πέτρος ο Μέγας δεν παρέμεινε μόνο στη διεκδίκηση θέσεων στη Βαλτική, παρά χτύπησε και τους Οθωμανούς. Συγκρούστηκε με τους Οθωμανούς, είχε ήττες, αλλά τελικά είχε νίκες, και κατέλαβε ένα τμήμα: απέσπασε από τους Οθωμανούς μια περιοχή γύρω από το Αζόφ (Azov). Εδώ είναι η Μαύρη Θάλασσα, στο κέντρο είναι η Κριμαία. Η θάλασσα η οποία βρίσκεται στα ανατολικότερα, σε μια κόγχη, είναι σαν λιμνοθάλασσα —θα έλεγε κανείς—, πολύ μεγάλης σημασίας για το εμπόριο εδώ και χιλιάδες χρόνια, είναι η Θάλασσα του Αζόφ. Έτσι, επί της βασιλείας του Πέτρου του Μεγάλου, η Ρωσία γίνεται δύναμη της Βαλτικής, δύναμη που έχει πρόσβαση —όχι μεγάλη ακόμα— στη Μαύρη Θάλασσα. Η Μαύρη Θάλασσα παραμένει υπό οθωμανικό, μουσουλμανικό έλεγχο. Αφήστε δε, που ο Πέτρος ο Μέγας χρηματοδότησε εξερευνησεις για να μπορέσει να καταλάβει τι γίνεται στις ανατολικές πλευρές της αυτοκρατορίας του, ούτως ώστε να επωφεληθεί της επέκτασης.

Λίγο αργότερα, η Ρωσία θα επιτύχει —όπως έχουμε πει σε άλλη ενότητα— με τον Μπέρινγκ (Vitus Jonassen Bering) την καταγραφή των πραγμάτων και θα επεκταθεί στην Αλάσκα. Αυτός ο χάρτης δηλαδή μας δείχνει την επέκταση της Ρωσικής Αυτοκρατορίας επί Πέτρου και μετά τον Μεγάλο Πέτρο, διότι τον Μεγάλο Πέτρο ακολούθησε μια άλλη μεγάλη μορφή της ρωσικής ιστορίας, αυτή τη φορά μια γυναίκα, που και αυτή έχει μείνει στην ιστορία ως η Αικατερίνη η Μεγάλη. Η Ρωσία, τότε, επί της Αικατερίνης της Μεγάλης, θα καταλάβει και τη μισή Πολωνία, θα ελέγξει τη Λιθουανία, θα καταλάβει τις βόρειες περιοχές της Μαύρης Θάλασσας και θα φτάσει βαθιά στην Αλάσκα. Η Ρωσία τον 18ο αιώνα παρουσιάζει τους πιο δυναμικούς της τσάρους: έναν τσάρο και μια τσαρίνα.

V4.2.4 Αικατερίνη η Μεγάλη (8')

<https://youtu.be/f20Hh7fAw1Y>

απομαγνητοφώνηση Nikosklp / αντιπαραβολή Asimения

Ο Πέτρος ο Μέγας πέθανε το 1725 αφήνοντας πίσω του μια Ρωσία πολύ μεγαλύτερη από αυτή που παρέλαβε και κυρίως πολύ δυνατώτερη. Και βέβαια μια καινούργια πρωτεύουσα και έναν θρόνο και μια κληρονομιά επαφών με τη Δύση, η οποία έπαιξε ρόλο —και παίζει ρόλο ακόμη— στη ζωή της Ρωσίας.

Ο Πέτρος ο Μέγας επίσης ασχολήθηκε και με την Εκκλησία της Ρωσίας, την οποία ήθελε να ελέγχει το κεντρικό κράτος και έμεινε στην Ιστορία για τα καταπληκτικά τεχνικά έργα τα οποία έκαμε στη ρωσική γη, δημιουργώντας κανάλια χιλιομέτρων τα οποία ένωναν λίμνες και ποτάμια, και μέχρι σήμερα προσφέρουν στην απέραντη αυτή χώρα — ιδιαίτερα στα δυτικότερα τμήματά της— υδάτινες λεωφόρους που χρησιμοποιούνται μέχρι σήμερα για μεταφορές προϊόντων, ανθρώπων κ.λπ.

Η διαδοχή του Πέτρου του Μεγάλου δεν πήγε και τόσο καλά, υπήρξαν θέματα με τα

παιδιά του, με τις γυναίκες του, με τις κόρες του κ.λπ. Από τις διαδόχους του αξιόλογη είναι η Ελισάβετ, η οποία και μες στον 18ο αιώνα είχε μία τάση προς τα γράμματα και τις τέχνες και βοήθησε στη δημιουργία Ακαδημίας Καλών Τεχνών², έδωσε έμφαση στο μπαλέτο και στον χορό — η Ρωσία έχει παράδοση στο μπαλέτο μέχρι σήμερα και στη μουσική και [αυτό] οφείλεται στις επεμβάσεις και τη δράση των τσάρων του 18ου αιώνα, οι οποίοι δημιούργησαν και υπέροχα θέατρα για να μπορούν να γίνονται παραστάσεις που μέχρι σήμερα, τέλος πάντων, θεωρούνται από τις καλύτερες στον κόσμο κ.λπ.

Πάντως η αυτοκράτειρα η οποία έκανε τη διαφορά είναι η Αικατερίνη —η οποία ονομάστηκε και αυτή Μεγάλη—, που ανέβηκε στον θρόνο το 1762. Η Αικατερίνη η Μεγάλη —σας θυμίζω ότι ο Πέτρος ο Μέγας πέθανε το 1725—, δηλαδή η Αικατερίνη η Μεγάλη ανέβηκε [στον θρόνο] κάπου 35 χρόνια αργότερα και ήταν σύζυγος του εγγονού του Πέτρου του Μεγάλου, Πέτρος λεγόταν κι αυτός. Ο Πέτρος ο σύζυγός της δεν ήταν καμιά αξιόλογη προσωπικότητα. Η Αικατερίνη η Μεγάλη ήρθε και παντρεύτηκε τον Πέτρο, ο οποίος, τέλος πάντων, αναζητούσε σύζυγο και του εντόπισαν οι σύμβουλοί του μία πριγκίπισσα Γερμανίδα και την έφεραν να παντρευτεί τον Πέτρο, τον σύζυγό της.

Ο γάμος αυτός δεν ήταν τίποτε σπουδαίο, βέβαια το ζευγάρι απέκτησε παιδιά. Η Αικατερίνη η Μεγάλη ήταν ευφυέστατη, γρήγορα κατάλαβε το πεπερασμένο του συζύγου της. Ήταν μια δραστήρια γυναίκα και περί τα ερωτικά. Η Ιστορία, τέλος πάντων, υποπτεύεται, ότι η αλλαγή του πράγματος και η ανάληψη του θρόνου από την ίδια έγινε με έναν τρόπο, έτσι βαρύ³, στον οποίο ενεπλάκησαν ορισμένα τμήματα του στρατού και κάποιοι εραστές της. Εν πάση περιπτώσει το αποτέλεσμα ήταν η Μεγάλη Αικατερίνη να γίνει τσαρίνα το 1762 και ως τσαρίνα ανέπτυξε όλες της τις δυνατότητες καθώς ήταν μια ικανότατη και ευφυέστατη γυναίκα και ήταν και πολιτικά προικισμένη.

Η Αικατερίνη η Μεγάλη, όπως είπαμε, ήταν στην πραγματικότητα Γερμανίδα πριγκίπισσα, η οποία έμαθε τη ρωσική γλώσσα σε βάθος, διάβασε τη ρωσική λογοτεχνία, έμαθε τη ρωσική γλώσσα με την ιστορία της, ενδιαφέρθηκε για τον ρωσικό λαό, προσπάθησε να καταλάβει, πώς δρούσε, πώς λειτουργούσε, να μπει στη νοοτροπία των υπηκόων της. Έμεινε και αυτή στην ιστορία για την προσπάθειά της να δει, πώς ζει ο καθημερινός άνθρωπος. Έφευγε και αυτή έτσι χωρίς πολυτέλειες και πομπώδεις εμφανίσεις για να μπει στις συνοικίες, να πάει στα χωριά και να δει τη ζωή των ανθρώπων, γιατί ο στόχος της ήταν να βοηθήσει τη χώρα αυτή να προχωρήσει.

Η εικόνα που σχημάτισε από τη Ρωσία είναι αυτή [για την οποία] και ο Μέγας Πέτρος είχε ανησυχήσει, ότι είναι μια χώρα πάρα πολύ μεγάλη, αλλά αναλογικά με τις προχωρημένες χώρες του κόσμου, δηλαδή της Δύσεως, της δυτικής Ευρώπης, είναι μια χώρα καθυστερημένη. Θέλησε να βοηθήσει, λοιπόν, αυτή τη χώρα να προχωρήσει και να εκσυγχρονιστεί. Δηλαδή η Αικατερίνη η Μεγάλη είναι η δεύτερη δύναμη εκσυγχρονισμού της Ρωσίας μετά τον Πέτρο τον Μεγάλο και στην περίπτωση της Αικατερίνης δεν χρειαζόταν να επισκεφτεί τη Δύση για να μάθει τις συντεταγμένες της

² Η τσαρίνα Ελισάβετ ίδρυσε επίσης το περίφημο Πανεπιστήμιο Λομονόσωφ, στη Μόσχα.

³ Ο θάνατος του Πέτρου Γ' έγινε υπό συνθήκες που εξαρχής δημιούργησαν υποψία ότι με τα τεκταινόμενα σχετίζονταν η Μ. Αικατερίνη και αρκετοί εκ των εραστών της.

και τους κώδικές της, γιατί η ίδια προέρχονταν από τη δυτική Ευρώπη.

Η Αικατερίνη ήταν ένας ζωντανός πνευματικός άνθρωπος. Είχε επικοινωνία με τον Βολταίρο, γιατί στον 18ο αιώνα που εκείνη διοικεί τη Ρωσία μετά το 1762 —πέθανε στο τέλος του αιώνα αυτού, το 1796—, [και] στη διάρκεια της ζωής της κρατούσε επαφή με τον πνευματικό κόσμο της Ευρώπης και επειδή εκείνη την εποχή στη δυτική Ευρώπη, στην Αγγλία, στη Γερμανία και κυρίως στη Γαλλία ήταν σε δυναμική δράση ο Διαφωτισμός, είχε επαφή και αλληλογραφία με τους Ευρωπαίους διαφωτιστές — έχει σωθεί αυτή της η αλληλογραφία. Η ίδια πίστευε σε αυτό που τότε ήταν πάρα πολύ δυνατό στην Ευρώπη σαν πολιτική άποψη και μεταξύ των διαφωτιστών, οι περισσότεροι εκπρόσωποι του Διαφωτισμού πίστευαν στη “φωτισμένη δεσποτεία” και όχι στη δημοκρατία με την έννοια που εμείς σήμερα πιστεύουμε. Κάποιοι εξ αυτών πίστευαν στη δημοκρατία, αλλά οι περισσότεροι πίστευαν στη φωτισμένη δεσποτεία, που ήταν ένα σοβαρό διακύβευμα του 18ου αιώνα, δηλαδή το να διοικείται μία χώρα από έναν κλειστό αριθμό ατόμων, οι οποίοι όμως να είναι καλλιεργημένοι, αφοσιωμένοι, έντιμοι και στοχευμένοι στο καλό του λαού τους.

Εκείνη, λοιπόν, πίστευε ότι αυτό εκπροσωπεί, τη φωτισμένη δεσποτεία. Και πράγματι στη διάρκεια της βασιλείας της έκαμε μεγάλες αλλαγές στη χώρα της που αφορούσαν όλες τις πλευρές, από τη διοίκηση μέχρι τη δικαιοσύνη και βέβαια μέχρι τις στρατιωτικές κατακτήσεις.

V4.2.5 Η αποτελεσματικότητα μιας τσαρίνας (8')

<https://youtu.be/ujQlwYcuE-Q>

απομαγνητοφώνηση Diamant / αντιπαραβολή Asimenia

Η Αικατερίνη πίστεψε ότι πρέπει η Ρωσία να γίνει δυναμική χώρα οικονομίας και να ανοιχτεί στο διεθνές εμπόριο. Χαμήλωσε τους δασμούς, τα τέλη, βελτίωσε λιμενικές εγκαταστάσεις, βελτίωσε τις διόδους μεταφορών. Επίσης, δημιούργησε και συντήρησε και επαύξησε μεγάλες βιομηχανίες —βιοτεχνίες δηλαδή της εποχής— που αφορούσαν ζητήματα χρήσης και αξιοποίησης του πλουτοπαραγωγικού υλικού της χώρας, τη μεταλλουργία, τα λατομεία, τα ορυχεία. Επαύξησε τις διώρυγες, εμβάθυνε τις διώρυγες και τα κανάλια και έδωσε έμφαση όπως είπαμε στην ενίσχυση και της χειροτεχνίας.

Προσπάθησε να κινητοποιήσει όσο πιο πολλά στελέχη μπορούσε της ζωής της Ρωσίας. Εδώ, έχουμε την αποτύπωση αυτής της γυναίκας· είναι σε νεαρή ηλικία, όταν πρωτοπήρε τον τίτλο της τσαρίνας, και δείχνει και μόνο αυτή η αποτύπωση την αποφασιστικότητά της. Ήταν ένα χαρακτηριστικό του χαρακτήρα της: το ανυποχώρητο και η εξαιρετική εργατικότητα⁴. Η γυναίκα αυτή είχε λίγες ώρες ανάγκη ύπνου και στη διάρκεια της ημέρας είχε πάρα πολλές επαφές με συμβούλους, είχε ακροάσεις και συνεχώς έπαιρνε αποφάσεις και έδινε λύσεις μαζί με τους συμβούλους της. Θεωρείται

⁴ Η Μ. Αικατερίνη ίδρυσε το Ινστιτούτο Σμόλνυ, το πρώτο κρατικό ίδρυμα της Ευρώπης για ανώτερη εκπαίδευση θηλέων.

ότι μέσα στην ευφυΐα της ήταν και οι εκλεκτοί της σύμβουλοι, όπως ήταν ο Ποτέμκιν, όπως ήταν ο Ορλώφ κ.λπ. (Ο Γκριγκόρι Ποτέμκιν, τον οποίο όλοι γνωρίζουμε και από το θωρηκτό Ποτέμκιν, γιατί η Ρωσία τίμησε αυτόν τον μεγάλο της σύμβουλο και στους αιώνες που ακολούθησαν).

Δημιούργησε ένα σώμα διοίκησης, μια νομοθετική επιτροπή. Θέλησε να εκσυγχρονίσει τη δικαιοσύνη στη Ρωσία και δημιούργησε μια νομοθετική επιτροπή, 500 ατόμων, στην οποία επιτροπή περιλαμβάνονταν αντιπροσωπευτικά στρώματα της ρωσικής κοινωνίας, όχι φυσικά οι μουζίκι. Όμως, πέραν αυτού, η Αικατερίνη πήρε μέτρα για να βελτιωθεί η ζωή των δουλοπαροίκων, δηλαδή των μουζίκων, στα κτήματα των μεγάλων γαιοκτημόνων. Ήταν πολύ αγαπητή στον λαό, η Αικατερίνη η Μεγάλη, και ήταν αγαπητή στον λαό, διότι έχοντας εντοπίσει δυσλειτουργίες του συστήματος, παραδείγματος χάριν μια μεγάλη δυσλειτουργία σ' αυτή τη χώρα είναι ότι εκ των πραγμάτων υπάρχει αδικία από το γεγονός ότι η διοίκηση μπορεί να λειτουργεί εκεί που είναι πιο πυκνοκατοικημένη η χώρα και είναι καλύτερες οι γραμμές των μεταφορών και το δίκτυο επαφών· κι αυτό συμβαίνει στη δυτική πλευρά της χώρας. Όσο κανείς έφευγε από τη δυτική πλευρά της χώρας, τόσο περισσότερο έμπαινε στο χάος. Άνθρωποι οι οποίοι ζούσαν στα κτήματα, στα μακρινά κτήματα, δεν είχαν πρόσβαση στη δικαιοσύνη εκ των πραγμάτων. Διότι, αν κάτι συνέβαινε σε ένα κτήμα μακρινό, το κοντινότερο δικαστήριο μπορούσε να ήτανε εβδομάδες ταξιδιού για να πας. Σου συνέβη κάτι: κάποιος σε χτύπησε, κάποιος σε λήστεψε, κάποιος σε συκοφάντησε...

Για να λειτουργεί καλά μια κοινωνία, το ήξερε πολύ καλά αυτό η Αικατερίνη η Μεγάλη, πρέπει να λειτουργεί το σύστημα δικαιοσύνης. Αν δεν λειτουργεί το σύστημα δικαιοσύνης, οι κοινωνίες καταρρέουν και σαπίζουν. Γι' αυτό και την ανησυχούσε το γεγονός ότι ένα μεγάλο κομμάτι της χώρας ήταν αποστερημένο από υπηρεσίες δικαιοσύνης, εκ των πραγμάτων, λόγω των αποστάσεων και της απομόνωσης ολόκληρων κομματιών. Έτσι δημιούργησε κινούμενες ομάδες δικαστών, δηλαδή δημιουργήθηκαν ομάδες δικαστών οι οποίες μετακινούνταν, επισκέπτονταν τα χωριά εκείνοι και επέλυαν επιτόπου τα προβλήματα. Βέβαια δεν ήταν το ιδανικό, αλλά ήταν ένα μεγάλο βήμα.

Επίσης, με τον ίδιο τρόπο δημιούργησε κινητές μονάδες υγείας, που επίσης επισκέπτονταν τα χωριά και προσπαθούσαν να δώσουν κάποιες λύσεις σε ιατρικά ζητήματα, και επίσης κινητές μονάδες εκπαίδευσης, πάλι για να υπάρξει μια κάποιου τύπου εκπαίδευση στον απομακρυσμένο χωρικό. Όλα αυτά θεωρήθηκαν από τους πολίτες της, από τους υπηκόους της, πολύ θετικά, γι' αυτό και είχε τη λαϊκή αποδοχή· και μάλιστα έμεινε ξακουστή για την αποφασιστικότητά της να εξαλείψει ασθένειες οι οποίες έβλαπταν πολύ τον πληθυσμό, όχι μόνο βέβαια της Ρωσίας [αλλά] και όλης της Ευρώπης.

Μόλις πληροφορήθηκε ότι εφευρέθηκε κάτι που λέγεται "εμβόλιο", παρήγγειλε από τη Δυτική Ευρώπη χιλιάδες εμβολίων προκειμένου να εμβολιαστούν οι υπήκοοί της, οι οποίοι όμως φοβούνταν να το πράξουν, διότι πληροφορήθηκαν ότι το εμβόλιο είναι κάτι που σε τσιμπάει και σου βάζει μέσα αρρώστια και είπαν "εντάξει βρε παιδί μου σ' αγαπούμε πολύ, αλλά μην τρελαθούμε κιόλας να μας κάνεις αυτή την ιστορία". Και

εκείνη με χαρακτηριστική “αικατερίνεια τακτική”, κάλεσε στην Αγία Πετρούπολη [και] ζήτησε από τους συμβούλους της να της δημιουργήσουν μια μεγάλη εξέδρα στην οποία και ανέβηκε. Κάλεσε όλους τους κατοίκους της πόλης να παρευρίσκονται, σήκωσε το μανίκι της και ζήτησε μπροστά σε όλους να γίνει πρώτα σ’ εκείνη ο εμβολιασμός, ούτως ώστε να φανεί ότι αφού δεν το φοβάται η βασίλισσα θα μπορεί ο καθένας να το κάνει.

Ήταν μία γυναίκα η οποία πραγματικά είχε τέτοιες πλευρές θάρρους και γενναιότητας και αποφασιστικότητας και αποτελεσματικότητας στη δράση της, και ήταν πολύ αποτελεσματική και στον τομέα τον στρατιωτικό, διότι εκείνη χτύπησε αποφασιστικά τους Οθωμανούς Τούρκους στη Μαύρη Θάλασσα. Εκείνη επέτυχε τις μεγάλες νίκες εναντίον τους κι εκείνη επέτυχε να δημιουργηθεί το τρίτο στη σειρά —και όχι τρίτο σε σημασία— λιμάνι της Ρωσίας, η Οδησός.

V4.2.6 Το όνειρο της Κωνσταντινούπολης (8’)

<https://youtu.be/09y8MN9ZRT4>

απομαγνητοφώνηση Evaggelia5 / αντιπαραβολή krasisi

Όπως είπαμε, η Αικατερίνη η Μεγάλη είχε και στρατιωτική δράση και όραμα να επεκτείνει τη Ρωσία προς τον Νότο, να την κάνει δύναμη της Μαύρης Θάλασσας — και το πέτυχε.

Εκτός από αυτό, χτύπησε και κατέλαβε τις περιοχές της κεντρικής Ευρώπης και επεξέτεινε τη Ρωσία σε αυτό που θα λέγαμε “το ήμισυ της Πολωνίας”, δηλαδή κατέλαβε τμήμα των Πολωνών και της Πολωνίας. Επομένως, επεξέτεινε το βασίλειό της προς το κέντρο της Ευρώπης, στην περιοχή της Πολωνίας, κατέλαβε απ’ τους Οθωμανούς αυτό που είναι Κριμαία και αυτό που σήμερα είναι Ουκρανία, και βέβαια δημιούργησε το περίφημο λιμάνι της Οδησού, που βρίσκεται ακριβώς σε αυτήν εδώ την περιοχή, στα δυτικά της Κριμαίας.

Το λιμάνι της Οδησού το 1792 χτίστηκε εκ του μηδενός, σε μία περιοχή στην οποία πολύ παλαιότερα είχαν οι αρχαίοι Έλληνες δημιουργήσει αποικία⁵. Εκεί, λοιπόν, η Μεγάλη Αικατερίνη —όπως ο Μεγάλος Πέτρος στην Αγία Πετρούπολη— χρησιμοποίησε αρχιτέκτονες, πολεοδόμους, τεχνικούς και έχτισε, σχεδίασε μία πόλη αρχοντική, με λεωφόρους, με πάρκα, με εκκλησίες, με κτίρια διοικήσεως επιβλητικά, θαυμάσιο λιμάνι – έτσι κι αλλιώς η Οδησός είναι σε μια υπέροχη τοποθεσία.

Και μάλιστα, προκειμένου η Οδησός να γίνει ένας κόμβος εμπορίου και οικονομίας, προσπάθησε να προσελκύσει Βαλκάνιους από τις περιοχές τις κοντινές, διότι λίγο νοτιότερα από την Οδησό εκτεινόταν οι εκτάσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που στην Οθωμανική Αυτοκρατορία στην περιοχή των Βαλκανίων κυρίαρχο θρήσκευμα των κατοίκων ήταν η χριστιανοσύνη και μάλιστα η Ορθοδοξία. Η Ρωσία ήταν η μεγάλη χώρα της Ορθοδοξίας και η Αικατερίνη η Μεγάλη ήξερε να χρησιμοποιεί αυτή την πλευρά. Η ίδια ήταν γερμανικής καταγωγής, δεν είχε μεγαλώσει ως χριστιανή

⁵ Η Οδησός εγκαινιάσθηκε το 1794. Χτίσθηκε στη θέση μιας μικρής εγκατάστασης Τατάρων.

ορθόδοξη, αλλά ως τσαρίνα της μεγαλύτερης χριστιανικής ορθόδοξης χώρας στον κόσμο χρησιμοποίησε την Ορθοδοξία ως διπλωματικό όπλο για να συγκινήσει και να προσελκύσει τους κατοίκους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ιδιαίτερα της Βαλκανικής και περιοχών του Πόντου που ήταν κοντά προς τα σχέδιά της, να έρθουν να εγκατασταθούν στην Οδησό —και σε άλλα σημεία που αργότερα δημιούργησε στη Μαύρη Θάλασσα— ούτως ώστε να πάρει γρήγορα μπροστά η μηχανή της οικονομίας της πόλης αυτής.

Πράγματι, μετά τη δημιουργία της Οδησού το 1792, η πόλη αυτή γεμίζει από Έλληνες, Βουλγάρους, Σέρβους, Αλβανούς κατοίκους, αργότερα ήρθαν και πολλοί Εβραίοι. Το δε ελληνικό στοιχείο ήταν, για αιώνα και πάνω, χαρακτηριστικό στοιχείο της Οδησού: Πολλά από τα υπέροχα κτίσματα της Οδησού, ιδιωτικά κτίσματα, ανήκουν σε Έλληνες εμπόρους της Οδησού. Και σας θυμίζω, έτσι στους Έλληνες ακροατές, ότι στον 18ο αιώνα για μεγάλο διάστημα δήμαρχος της Οδησού ήταν ο Μαρασλής, ο δωρητής του Μαρασλείου Σχολείου των Αθηνών. Θέλω να πω με αυτό ότι η Μαύρη Θάλασσα συνδέεται πολύ με την ιστορία όλων των Βαλκανίων, και των Ελλήνων, και φυσικά η Μεγάλη Αικατερίνη έπαιξε ρόλο σε αυτή την επέκταση.

Ο δυναμισμός της Μεγάλης Αικατερίνης και ο ακατάβλητος στόχος της να επεκτείνει τη χώρα της προς την κεντρική Ευρώπη, προς τη Μαύρη Θάλασσα, την έκαμαν θρυλική σε ολόκληρη την Ευρώπη. Και βέβαια δημιούργησαν και φόβους, διότι δεν ήξερε κανείς πού θα σταματούσε αυτή της η επιθετικότητα, και στην Ευρώπη βλέπουμε κάποιες τέτοιες “γελοιογραφίες” ας πούμε (αυτό είναι από την Αγγλία): “Queen Catherine’s Dream”: Το Όνειρο της Μεγάλης Αικατερίνης, της βασίλισσας Αικατερίνης. Βλέπουμε την Αικατερίνη, τώρα είναι σε προχωρημένη ηλικία, στο μεταξύ είχε βαρύνει σαν γυναίκα και παχύνει. Έχει σημασία στη γελοιογραφία, διότι ο διάβολος της προσφέρει δύο τούρτες να φάει. Η μία τούρτα είναι Constantinople (η Κωνσταντινούπολη) και η άλλη τούρτα είναι η Βαρσοβία (Warsaw).

Πράγματι, η Αικατερίνη η Μεγάλη είχε ως σχέδιό της να νικήσει την Οθωμανική Αυτοκρατορία, να απομακρύνει τους Οθωμανούς από την Κωνσταντινούπολη και από τα Βαλκάνια, και βέβαια όνειρό της ήταν να γίνει πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας της η Κωνσταντινούπολη. Μάλιστα τον εγγονό της τον ονόμασε Κωνσταντίνο, πιστεύοντας ότι θα στεφθεί κάποια στιγμή τσάρος στην Κωνσταντινούπολη και θα ήταν ο Κωνσταντίνος ο 12ος. Δηλαδή ο επόμενος Κωνσταντίνος μετά τον Κωνσταντίνο τον Παλαιολόγο, που ήταν 11ος, σαν να υπάρχει μια συνέχεια της Ρωσικής Αυτοκρατορίας με εκείνη της Βυζαντινής.

Η Ρωσική Αυτοκρατορία θα δώσει επανειλημμένες μάχες με τους Οθωμανούς, η Αικατερίνη η Μεγάλη θα παρακινήσει τα Ορλωφικά —αν θυμόμαστε και από τη δικιά μας Ιστορία—, τα οποία είχαν πάρει μεγάλη διάσταση στην Πελοπόννησο, στέλνοντας τους αδελφούς Ορλώφ να υποκινήσουν τους Έλληνες σε εξέγερση. Επίσης κατέλαβε για ένα διάστημα το Αιγαίο και τα νησιά του, συγκρούστηκε με τους Τούρκους, το 1774 τους κατενίκησε, υπεγράφη η Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή και αργότερα άρχισε να τους απωθεί από πολλά σημεία της αυτοκρατορίας τους στα βορειότερα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Η Αικατερίνη η Μεγάλη άφησε έναν θρύλο πίσω της. Και κυρίως, εκείνο που άφησε

σαν κληρονομιά στη Ρωσική Αυτοκρατορία είναι η σύγκρουσή της με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, μια αυτοκρατορία που βρισκόταν ήδη σε πορεία παρακμής (η Οθωμανική Αυτοκρατορία) ενώ η Ρωσική Αυτοκρατορία είναι σε άνοδο και συνεχή ενίσχυση.

4.3: Η Ρωσία στον 19ο αιώνα

V4.3.1 Η Ρωσία και το Ανατολικό Ζήτημα (7')

<https://youtu.be/dbHHwQu71gs>

απομαγνητοφώνηση Asimonia / αντιπαραβολή sOFIARIZOPOULOU

Μετά την Αικατερίνη τη Μεγάλη, η Ρωσική Αυτοκρατορία συνέχισε τους πολέμους εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αλλεπάλληλοι πόλεμοι —ρωσοτουρκικοί, όπως αναφέρονται στη βιβλιογραφία— κατά τους οποίους πολέμους οι δύο αυτές αυτοκρατορίες συγκρούονταν αδυσώπητα η μία ενάντια στην άλλη, με πάρα πολλούς νεκρούς ένθεν και ένθεν· και κατά κανόνα η Ρωσική Αυτοκρατορία έβγαине νικήτρια, σε σημείο που πολλές φορές απείλησε την Κωνσταντινούπολη την ίδια. Και θα την είχε καταλάβει η Ρωσία την Κωνσταντινούπολη αν δεν είχε σπεύσει η Αγγλία να τη σταματήσει, και τούτο διότι καθώς η Οθωμανική Αυτοκρατορία βρίσκεται σε παρακμή απ' τον 18ο αιώνα —εμφανή παρακμή— ενώ η Ρωσία ισχυροποιείται, δημιουργείται το λεγόμενο “Ανατολικό Ζήτημα”.

Σε τι συνίσταται το Ανατολικό Ζήτημα; Ακριβώς σ' αυτά που λέμε αυτή τη στιγμή: ότι είναι φανερό ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν θ' αντέξει μακροπρόθεσμα, θα διαλυθεί, και η αγωνία των Μεγάλων Δυνάμεων της Δυτικής Ευρώπης (Αυστρία, Γαλλία, Αγγλία) είναι: μήπως εκείνος που θα επωφεληθεί από τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είναι η Ρωσία. Στην περίπτωση αυτή, τότε, η Ρωσία θα υποκαθιστούσε την Οθωμανική Αυτοκρατορία και θα έλεγχε και τη Βαλκανική και τη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή και τη βόρεια Αφρική, που ήταν στα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας; Αυτό δεν μπορούσε να γίνει δεκτό από τις Μεγάλες Δυνάμεις της Δύσεως, οι οποίες προτιμούν να συγκρατείται αυτή η παραπαίουσα και αποσαπισμένη πια, μέσα στους αιώνες, Οθωμανική Αυτοκρατορία, παρά να επωφεληθεί η Ρωσία.

Γι' αυτό και υπάρχει εμπλοκή κάθε τόσο, κυρίως της Αγγλίας, η οποία είναι η μεγάλη δύναμη και δεν επιθυμεί καθόλου να δει τη Ρωσία να γίνεται ανταγωνίστριά της στη Μεσόγειο. Το λέω αυτό διότι η Ρωσική Αυτοκρατορία κατενίκησε την Οθωμανική Αυτοκρατορία σε πολέμους (και το 1806 και το 1812), απέσπασε τη Βεσσαραβία⁶ —στην ουσία έλεγχε τη Βλαχία και τη Μολδαβία. Αυτές είναι περιοχές που βρίσκονται στη Μαύρη Θάλασσα. Η Βλαχία και η Μολδαβία βρίσκονται νοτιότερα από το καφέ αυτό σημείο· δεν μας το δείχνει ο χάρτης επειδή στην ουσία είχαν την επικυριαρχία εκεί οι Ρώσοι κι όχι την κυριαρχία, αλλά έπαιξε τον ρόλο του. Θυμηθείτε ότι η Επανάσταση του 1821 ξεκίνησε στη Βλαχία και στη Μολδαβία. Γιατί; Διότι ευρίσκονταν στην ουσία υπό τον έλεγχο των Ρώσων σε πολλές παραμέτρους, και οι Έλληνες επαναστάτες έλπιζαν ότι η Ρωσία θα τους βοηθήσει. Το λέω αυτό για να δούμε ότι αυτά τα οποία αναφέρουμε σ' αυτό το σημείο παίζουν ρόλο και στην ελληνική ιστορία.

Όμως, εκείνο το οποίο θα εκτινάξει τη φήμη και το κύρος της Ρωσίας είναι το γεγονός

⁶ σημ. απομ.: Το μεγαλύτερο μέρος της Βεσσαραβίας είναι σήμερα τμήμα της Μολδαβίας.

ότι θα συγκρουστεί με τον μεγαλύτερο στρατηλάτη της Ευρώπης, στις αρχές του 19ου αιώνα: έναν θρυλικό Γάλλο, κορσικανής καταγωγής, τον Ναπολέοντα, ο οποίος μετά τον κύκλο της Γαλλικής Επανάστασης πήρε τον τίτλο του “αυτοκράτορα των Γάλλων” και εξήγαγε τους κώδικες και τα δεδομένα της Γαλλικής Επανάστασης σε ολόκληρη την Ευρώπη, με μια κατακτητική ορμή που έχει μείνει στην ιστορία, καθώς ο Ναπολέον Βοναπάρτης ήταν ένας χαρισματικός πολεμιστής, ένας στρατηλάτης, ένα μυαλό στρατηγικό το οποίο κατάφερε να κατανικήσει πολύ μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης σε αποφασιστικές μάχες· ανάμεσα σ’ αυτές ήταν και η Ρωσία, σε κάποιες μάχες, και η Αυστρία. Κατενίκησε και κατέλαβε την περιοχή της Ιταλίας, την Ισπανία και τμήματα της Γερμανίας. Επρόκειτο για έναν στρατηλάτη ο οποίος τελικά ηττήθηκε το 1815 από τη συνδυασμένη δράση δυνάμεων στην Ευρώπη, από τη δύναμη της Ρωσίας και κυρίως από τη μεγαλύτερη δύναμη του κόσμου που ήταν η Αγγλία.

Η προσπάθεια του Ναπολέοντα να καταλάβει την Ευρώπη συνδέθηκε με μια προσπάθεια όλης της Γαλλίας να κερδίσει τον χαμένο χρόνο που είχε ως προς τα πράγματα της διεκδίκησης της μεγάλης θέσης της στην Ευρώπη και στον κόσμο, λόγω του εμφυλίου πολέμου στον οποίο η Γαλλία βρέθηκε το 1789. Η Γαλλική Επανάσταση —κάθε επανάσταση— είναι εμφύλιος πόλεμος, και η Γαλλική Επανάσταση ήταν ένας μακρύς και πολυαίμακτος εμφύλιος πόλεμος, ο οποίος έδωσε στη Γαλλία μεγάλη αίγλη και κύρος· και μέχρι σήμερα η Γαλλική Επανάσταση παίζει ρόλο στην παγκόσμια διαμόρφωση ιδεών. Όμως, έφερε πίσω τη Γαλλία σε σχέση με την Αγγλία, και ο Μέγας Ναπολέον ήταν εκείνος ο οποίος προσπάθησε να ανακτηθεί ο χαμένος χώρος και από αυτή την πλευρά.

Ο Μέγας Ναπολέον, σε αυτή του την αποτύπωση που είναι και η πιο γνωστή, δείχνει τη δύναμή του, την αποφασιστικότητά του, πάνω στο άλογό του. Αυτόν τον μεγάλο αντίπαλο επρόκειτο να αντιμετωπίσουν οι Ρώσοι σε μία σύγκρουση ζωής και θανάτου, που όμως έληξε με τη νίκη των Ρώσων, παρότι στην αρχή έμοιαζε ότι οι Ρώσοι επρόκειτο να χαθούν σ’ αυτή τη σύγκρουση.

V4.3.2 1812. Ο Ναπολέων εισβάλλει στη Ρωσία (9’)

<https://youtu.be/iLgQvP5hLUg>

απομαγνητοφώνηση Rico / αντιπαραβολή Asimania

Ο Ναπολέων Βοναπάρτης με μια εκπληκτική πολιτική και στρατιωτική δράση, όπως είπαμε στην προηγούμενη ενότητα, μπόρεσε να επεκτείνει τον έλεγχο της Γαλλίας και στις Κάτω Χώρες και στην περιοχή της Ιταλίας, σε αλληπάλληλες δράσεις του, και στην Ισπανία και στην περιοχή της Πολωνίας. Επίσης, κατέλαβε μεγάλα τμήματα της Γερμανίας και τμήματα της Αυστρίας. Επίσης και την περιοχή της Ελβετίας.

Ο Μέγας Ναπολέων στην ακμή του και στη δύναμή του, γύρω στο 1810, προσπάθησε να ανταπαντήσει στη σκληρή στάση των Άγγλων απέναντί του και απέναντι στη Γαλλία. Οι Άγγλοι στη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης και στην περίοδο της δράσης του Ναπολέοντα, ήταν σε μεγάλη εγρήγορση απέναντι στα πράγματα και είχαν εφαρμόσει αποκλεισμό στη Γαλλία από θαλάσσης, προκειμένου να πνίξουν τις δυνατότητες της

Γαλλίας να δράσει από θαλάσσης· να προστατεύσουν και την Αγγλία, η οποία είναι ναυτική δύναμη, αλλά κυρίως να γονατίσουν τη Γαλλία. Και επίσης, η Αγγλία προσπαθούσε να ενισχύσει κάθε δύναμη η οποία θα απαντούσε στη δράση του Ναπολέοντα. Ο Ναπολέων, για να χτυπήσει την Αγγλία, προσπάθησε να ανταπαντήσει με τον ίδιο τρόπο και απαίτησε από τους ηγεμόνες της Ευρώπης —και αυτούς που είχε υποτάξει και αυτούς που δεν είχε— να μη συναλλάσσονται οικονομικά με την Αγγλία. Κατά κάποιον τρόπο, έκανε ένα εμπάργκο αντίστροφο στην Αγγλία.

Ο τσάρος της Ρωσίας την εποχή αυτή, ο οποίος είχε μετάσχει σε κάποιους συνασπισμούς και δράσεις εναντίον του Ναπολέοντα, αρνήθηκε φυσικά να υποταγεί σ' αυτό το τελεσίγραφο του Ναπολέοντα και αυτό, κατά πάσα πιθανότητα, ήταν ο λόγος⁷ για τον οποίον ο Ναπολέων πήρε την απόφαση να εισβάλει στη Ρωσία το 1812. Μία απόφαση η οποία επρόκειτο να είναι μοιραία για τον μεγάλο αυτόν στρατηλάτη, διότι ο Ναπολέων επέλεξε τον σωστό χρόνο επίθεσης στη Ρωσία. Όλες οι επιθέσεις που γίνονται στη Ρωσία, υπολογίζεται από τους εχθρούς της να είναι μήνα Ιούνιο περίπου, και τούτο διότι η Ρωσία έχει πολύ βαρύ χειμώνα, δεν της επιτίθεσαι χειμώνα· περιμένεις να λιώσουν τα χιόνια και να καταλαγιάσει το πολύ νερό, επομένως να περάσει και η άνοιξη. Και έτσι, εισβάλλει κανείς σε αυτή τη χώρα —ο κάθε εχθρός που το υπολογίζει αυτό— Ιούνιο. Δεν είναι τυχαίο [ότι] και ο Ναπολέων Ιούνιο εισέβαλε και αργότερα, έναν με ενάμιση αιώνα περίπου αργότερα και οι χιτλερικές στρατιές Ιούνιο εισέβαλαν στη Ρωσία.

Ο Ναπολέων εισέβαλε, λοιπόν, στη Ρωσία από τον Νότο και άρχισε να χτυπά και να προχωρά προς τα ρωσικά εδάφη. Όμως, στην επίθεσή του αυτή δεν βρήκε την αναμενόμενη αντίδραση. Ο Ναπολέων, όταν εισέβαλλε στη Ρωσία, υπέθετε ότι θα βρει απέναντί του πολύ σκληρή και αποφασιστική αντίδραση, διότι ήξερε ότι οι Ρώσοι είναι σε συνεχή πόλεμο με τους Οθωμανούς· άρα τα ρωσικά στρατεύματα είναι ασκημένα και, προφανώς, αποτελεσματικά. Και εκείνος, βέβαια, διέθετε εξαιρετικά στρατεύματα, αφοσιωμένα και ιδεολογικά γιγαντωμένα, διότι ακόμη οι στρατιώτες του εμπνέονταν από τη Γαλλική Επανάσταση, που είχε προηγηθεί λίγο πριν.

Το γεγονός ότι με ευκολία συνέτριβε τα ρωσικά στρατεύματα τον ανησύχησε. Νόμιζε ότι επρόκειτο περί τεχνάσματος του ρωσικού στρατού αυτή η πραγματικότητα, γι' αυτό και ήταν επιφυλακτικός περιμένοντας το αποφασιστικό και επιτυχημένο χτύπημα των Ρώσων· εκείνος προήλαυσε, έφτανε προς τη Μόσχα, ο ρωσικός στρατός ερχόταν να τον σταματήσει, αλλά έμοιαζε να είναι τελείως ανίκανος και ανήμπορος. Τελικά, ο Μέγας Ναπολέων κατέλαβε τη Μόσχα το 1812, διέμεινε στο Κρεμλίνο, ο Τσάρος μπροστά σ' αυτή την αποτυχημένη άμυνα του στρατού του και την επιτυχημένη επέλαση του εχθρού του, είχε μετακινηθεί βορειότερα της πρωτεύουσας, προσπαθώντας να βρει μια λύση. Και πλέον την τελευταία στιγμή, εκεί που όλα έμοιαζαν χαμένα μια και η Μόσχα είχε κατακτηθεί, ο Τσάρος ανέθεσε την αρχηγία των στρατευμάτων στον πιο χαρισματικό του στρατιωτικό ηγέτη, τον Κουτούζωφ, τον οποίο και κάλεσε και του έδωσε εν λευκώ πλήρη ελευθερία δράσης, μια και η πατρίδα —όπως του είπε— χάνεται και βέβαια δεν ήταν 12 παρά πέντε, ήταν 12 και πέντε. Ο Κουτούζωφ αμέσως

⁷ Ο Ναπολέων εξήγησε ότι εισέβαλε το 1812 στη Ρωσία για να απελευθερώσει την Πολωνία από τους Ρώσους.

έκαμε νέες κινήσεις, τοποθέτησε αλλιώς το στράτευμα, κάλεσε εφεδρείες, κάλεσε ενισχύσεις, ζήτησε να καούν αποθήκες και γεννήματα, ούτως ώστε οι Γάλλοι να μην έχουν να τροφοδοτούνται, και πυρπόλησε τη Μόσχα. Τόσο απλά: πυρπόλησε τη Μόσχα! Μια νύχτα που κοιμόταν ο Ναπολέων, τον ξύπνησαν στο Κρεμλίνο για να δει την πόλη να φλέγεται. Τότε έγινε κατανοητό στους Γάλλους ότι υπάρχει πραγματική αντεπίθεση από τους Ρώσους και αυτό πράγματι συνέβη· οι Ρώσοι χτυπούν πλέον συντεταγμένα τους Γάλλους, είναι και ο καιρός προχωρημένος, το κρύο αρχίζει να πέφτει, το χιόνι να καλύπτει τα πάντα. Οι Γάλλοι βρίσκονται παγιδευμένοι στον ανανεωμένο δυναμισμό των Ρώσων —ο Κουτούζωφ είναι εξαιρετικός στρατηγός— και σε λίγο οι Γάλλοι βρίσκονται σε δεινή υποχώρηση, ο σώζων εαυτόν σωθήτω κυριολεκτικά. Μόνο η στρατηγικότητα του Ναπολέοντα διέσωσε έναν αριθμό Γάλλων στρατιωτών, οι οποίοι παγιδεύτηκαν από τον κρύο χειμώνα — πρέπει να πούμε ότι για διάστημα μεγάλο, τα ρωσικά ποτάμια, τα ρυάκια, οι λίμνες και τα τενάγη ξέβραζαν πτώματα Γάλλων στρατιωτών.

Εδώ βλέπουμε μια παράσταση της υποχώρησης των Γάλλων στρατιωτών· άτομα να πνίγονται μέσα στο παγωμένο ποτάμι, άλλα να περνούν, η στρατιά να κινείται. Χιλιάδες άνθρωποι πέθαναν από το κρύο, από τον πάγο και φυσικά από τις επιθέσεις των Ρώσων στρατιωτών, οι οποίοι με μεγάλο πατριωτισμό και με απώλειες και από τη δική τους πλευρά, κατάφεραν το 1812 να νικήσουν τον στρατό ενός τέτοιου στρατηλάτη, σαν τον στρατό του Ναπολέοντα. Και φυσικά, αυτή τους η νίκη εκτόξευσε το κύρος της Ρωσίας και ήταν μοιραίο για τον Ναπολέοντα, ο οποίος σε λίγο θα βρεθεί στη δίνη πολιτικών εξελίξεων· θα εξοριστεί, θα επανέλθει και τελικά, το 1815, θα βρεθεί να ηττάται στην περιοχή του Βελγίου —με τη δράση και των Άγγλων— και να λήγει ο κύκλος του Ναπολέοντα.

Αυτή η θρυλική προσπάθεια των Ρώσων αποτυπώνεται σε υπέροχα λογοτεχνήματα της ρωσικής λογοτεχνίας, όπως του Τολστόι *Πόλεμος και Ειρήνη*. Οι Ρώσοι μέχρι σήμερα, τιμούν πάρα πολύ τον πατριωτισμό και την αποφασιστικότητα των στρατιωτών τους. Οι Ρώσοι αγαπούν την πατρίδα τους και έχουν δώσει πολύ αίμα γι' αυτήν.

V4.3.3 Δεκεμβριστές και Οχράνα (10')

<https://youtu.be/IVNQcbbOUA4>

απομαγνητοφώνηση Constant / αντιπαραβολή Rico

Η μεγάλη νίκη των Ρώσων το 1812 τους ενισχύει και στον πόλεμό τους εναντίον των Οθωμανών. Εξάλλου, η Ευρώπη εκείνη την εποχή βρίσκεται σε μεγάλη αναταραχή, διότι ο Ναπολέων δίνει τις τελευταίες του μάχες μετά —όπως είπαμε— και ηττάται στο Βατερλώ, στην περιοχή του Βελγίου.

Εκείνη λοιπόν την ταραγμένη περίοδο, οι Ρώσοι βρίσκουν ευκαιρία να εμβραθύνουν την επιθετικότητά τους εναντίον των Οθωμανών και τη διεισδυτικότητά τους στους λαούς της Βαλκανικής, με διάφορους τρόπους. Εξάλλου, την ίδια εποχή σε αναβρασμό βρίσκονται —λόγω της επιθετικότητας των Ρώσων εναντίον των Οθωμανών— και οι Έλληνες και οι Σέρβοι και τα Βαλκάνια είναι έτοιμα για πολλά.

Είμαστε στον 19ο αιώνα, έτσι δεν είναι; Έχουμε μπει πια στον 19ο αιώνα· ο 19ος αιώνας θεωρείται ο αιώνας των πιο μεστών γεγονότων της ανθρώπινης ιστορίας. Ποτέ στην ανθρώπινη ιστορία σε έναν αιώνα δεν έγιναν τόσα, όσα στον 19ο αιώνα και η Ρωσία μέσα σ' αυτόν τον 19ο αιώνα παίζει τον ρόλο της. Βέβαια, η χώρα που παίζει το μεγαλύτερο ρόλο στον 19ο αιώνα είναι η Αγγλία, διότι ο 19ος αιώνας ονομάζεται “ο αιώνας της Αγγλίας”. Η Αγγλία από τα μέσα του 18ου αιώνα, όλο τον 19ο αιώνα και μέχρι και τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είναι η μεγαλύτερη και δυνατότερη χώρα στον κόσμο της ανθρώπινης ιστορίας – όχι μόνο της εποχής της. Και μάλιστα, ο 19ος αιώνας ονομάζεται “αιώνας της Αγγλίας” και η περίοδος μεταξύ του 1815 και του 1914 — δηλαδή που ξεκινά ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος— αυτά τα 100 χρόνια ονομάζονται Pax Britannica. Pax Britannica, δηλαδή Βρετανική Ειρήνη. Το λέμε αυτό:

α. διότι είναι πολύ σημαντικό, για τις ισορροπίες και τις καταστάσεις, το κλίμα του 19ου αιώνα και

β. διότι σε αυτόν τον αιώνα, η Ρωσία θα συγκρουστεί και με την Αγγλία.

Και βέβαια, στον ίδιο αιώνα η Γαλλία εξακολουθεί να ‘ναι μια μεγάλη δύναμη· παρότι δεν είναι η μεγαλύτερη δύναμη στον κόσμο, παραμένει μία μεγάλη δύναμη της Ευρώπης. Έχει σημασία και για τα ζητήματα τα οποία συζητούμε.

Τώρα, να πούμε ένα χαρακτηριστικό το οποίο παίζει ρόλο στα πράγματα της Ρωσίας του 19ου αιώνα. Είναι το εξής: Στον 19ο αιώνα οι Ρώσοι τσάροι, παρότι είναι ισχυροί και κάνουν άθλους στρατιωτικούς με τον στρατό τους, στα εσωτερικά πάντοτε έχουν θέματα. Η Ρωσία στο εσωτερικό της έχει τα προβλήματα του τεράστιου που ‘χουμε πει, του χαώδους και τα προβλήματα του γεγονότος ότι παρότι κάνει βήματα εκσυγχρονισμού —έκανε ο Μεγάλος Πέτρος, έκανε η Μεγάλη Αικατερίνη— και όχι μικρά και όχι χωρίς σύστημα, ποτέ δεν καταφέρνει να φτάσει στον πραγματικό πυρήνα των εξελίξεων, να μυηθεί, να εισαγάγει και να γίνει δικός της ο εκσυγχρονισμός· να μετάσχει, δηλαδή, του δυτικού κόσμου. Παραμένει μια δύναμη ανατολική. Κάπως δυσκίνητη και κάπως βραδεία, ακριβώς και λόγω του τερατώδους της εκτάσεώς της. Ένα από τα προβλήματα που στον 19ο αιώνα παίζουν ρόλο, είναι η ριζοσπαστικοποίηση κάποιων τμημάτων της κοινωνίας. Η ρωσική κοινωνία χωρίζονταν: περιελάμβανε την κεφαλή που ήταν ο αυτοκράτορας, στη συνέχεια ήταν η ζώνη των ευγενών —οι οποίοι ευγενείς δεν ήταν του ίδιου επιπέδου· υπήρχαν ευγενείς της υψηλής ζώνης, της μεσαίας ζώνης, της κατωτέρας ζώνης, ευγενείς που ήταν μεταξύ της κατώτερης ζώνης και της μεσαίας τάξεως, διότι ήταν εκπεσόντες ευγενείς—, μία μεσαία τάξη και έναν μεγάλο χώρο των αγροτών, οι οποίοι καλύπτουν το ποσοστό το μεγάλο της χώρας αυτής.

Τώρα, επειδή οι ευγενείς γενικά —το σώμα των ευγενών— για τη ρωσική κοινωνία ήταν μια βόμβα, υποβόσκουσα βόμβα, που θα μπορούσε να βλάψει τη δύναμη του αυτοκράτορα —του Τσάρου—, οι τσάροι είχαν τεταμένα τα ώτα τους και τις αντένες τους· παρακολουθούσαν τα πράγματα και προσπαθούσαν να κρατήσουν με το μέρος τους ένα τμήμα των ευγενών —ιδιαίτερα αυτούς που ήταν εκπεσόντες και βρίσκονταν σε ένα επίπεδο κοινωνικής δυσφορίας για την απώλεια της θέσης τους— να τους κρατήσει κοντά του δίνοντάς τους τίτλους. Κυρίως τίτλους στρατιωτικούς. Η Ρωσία στον 19ο αιώνα απέκτησε όνομα με αρνητικό πρόσημο, για το γεγονός ότι στον στρατό

της, σταδιακά και μάλιστα όσο περνούσε ο καιρός περισσότερο, είχε πάρα πολλούς αξιωματούχους· παράδοξα πολλούς αξιωματούχους, πιο πολύ για πολιτικούς λόγους, παρά για τις ανάγκες του στρατού.

Τώρα, ένα τμήμα αυτών των ανθρώπων της κατώτερης ευγένειας, που ήταν μεταξύ σφύρας και άκμονος, αποδείχτηκαν επικίνδυνοι και ανήσυχοι και αρκετοί από αυτούς δημιουργούσαν συνωμοσίες –θα ‘λεγε κανείς- εναντίον των τσάρων, προκειμένου να πιέσουν καταστάσεις για περισσότερο εκσυγχρονισμό κατά κανόνα, για την υιοθέτηση θεσμών της Δύσεως, για την υιοθέτηση Συντάγματος, κατά κανόνα. Τώρα, η μεγαλύτερη από αυτές τις δράσεις εναντίον του τσάρου, συνέβη το 1825 και από μια ομάδα στελεχών του στρατού και ανθρώπων, της κατώτερης και μέσης ευγένειας, οι οποίοι ονομάστηκαν “Δεκεμβριστές”. Αυτοί το 1825 δημιούργησαν εξέγερση, έκαναν δράσεις σε πόλεις και διαδηλώσεις. Αυτή η εξέγερση πνίγηκε, καταπνίγηκε από τον στρατό και την αστυνομία του τσάρου, εκτελέστηκαν οι αρχηγοί της δράσης αυτής και αυτή η εξέγερση των Δεκεμβριστών του 1825 θα ανησυχήσει τους τσάρους, οι οποίοι, όπως είπαμε, υποπτεύονταν τα πράγματα και σταδιακά, τη δεκαετία του 1820, οι τσάροι γίνονται πιο καχύποπτοι απέναντι στην πολιτική ζωή της χώρας και ειδικά σε κάποια στρώματα που περιγράψαμε· δημιουργείται μια μυστική αστυνομία. Ο Τσάρος δημιουργεί τη διαβόητη Οχράνα, η οποία και κατοπτεύει μυστικά το έδαφος, εντοπίζει πιθανούς συνωμότες και κάθε τόσο, μια ομάδα κατηγορείται ότι δρα εναντίον του Τσάρου και τα στελέχη της είτε εκτελούνται είτε στέλνονται σε εξορία στη Σιβηρία, προς την περιοχή του Ιρκούσκ.

Μάλιστα το 1881, μέσα στον 19ο αιώνα, μία τέτοια ομάδα θα επιτύχει τη δολοφονία του Τσάρου, δηλαδή οι τσάροι είχαν λόγους να είναι ανήσυχοι. Εν πάση περιπτώσει, η Ρωσία πορεύεται και αισθάνεται ισχυρή και επειδή έχει τη δράση της εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κάποια στιγμή το 1853 βρίσκεται ξανά σε πόλεμο με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, με μία αφορμή που αφορούσε τους Αγίους Τόπους.

Οι Άγιοι Τόποι, δηλαδή τα Ιεροσόλυμα εδώ στην ανατολική Μεσόγειο, βρίσκονταν μέσα στα όρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Όμως οι Ρώσοι, λόγω των αλλεπάλληλων νικών τους εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είχαν επιτύχει να γίνουν οι προστάτες των ορθοδόξων όλης της Αυτοκρατορίας της Οθωμανικής· εξ αυτού, θεωρούσαν τον εαυτό τους και προστάτη των Αγίων Τόπων. Όμως, θεωρούσαν τον εαυτό τους και προστάτη των Αγίων Τόπων και οι Γάλλοι. Οι Οθωμανοί έλεγχαν τους Αγίους Τόπους. Με αφορμή αυτό το ζήτημα, ξεκίνησε το 1853 ένας πόλεμος — κομβικός πόλεμος για την ιστορία του 19ου αιώνα— που επειδή το κύριο κέντρο/θέατρο του πολέμου συνέβη στην Κριμαία (τη χερσόνησο στο κέντρο της Μαύρης Θάλασσας / του Εύξεινου Πόντου), έμεινε στην Ιστορία ως ο πόλεμος της Κριμαίας.

V4.3.4 Ο πόλεμος της Κριμαίας (4’)

<https://youtu.be/P7cSxVQaMdU>

απομαγνητοφώνηση ioan / αντιπαραβολή Asimenia

Ο Κριμαϊκός πόλεμος διήρκησε τρία χρόνια από το 1853 ως το 1855⁸ και ήταν ένας ιδιαίτερα αιματηρός πόλεμος και αρκετά περίπλοκος, διότι ξεκίνησε ως πόλεμος μεταξύ Ρώσων και Οθωμανών ξανά. Ήταν κάτι το οποίο επαναλαμβανόταν από τον 18ο αιώνα αρκετά τακτικά, όμως η Αγγλία και η Γαλλία έστειλαν τελεσίγραφο στη Ρωσία να σταματήσει να διεκδικεί εδάφη από την Οθωμανική Αυτοκρατορία με αφορμή αυτή που σας είπα στην προηγούμενη ενότητα.

Τελικά ο πόλεμος αυτός εξελίχθηκε με πολύ ενδιαφέροντα τρόπο, διότι οι Άγγλοι, οι Γάλλοι, οι Αυστριακοί⁹ προκειμένου να σταματήσουν τη Ρωσία, της οποίας —όπως είπαμε— η αύξηση και η επέλαση και ο στόχος να υποκαταστήσει την Οθωμανική Αυτοκρατορία ανησυχούσαν βαθύτατα τις δυτικές αυτές δυνάμεις.

Τελικά ο πόλεμος διαμορφώθηκε με τη Ρωσία στη μια πλευρά και απέναντι στη Ρωσία να πολεμούν η Οθωμανική Αυτοκρατορία, η Αγγλία, η Γαλλία και μπήκε και το Πεδεμόντιο της Ιταλίας¹⁰. Δηλαδή η Ρωσία απέναντί της είχε πραγματική δύναμη, τη μεγαλύτερη δύναμη του κόσμου· παρ' όλα αυτά οι Ρώσοι πολέμησαν γενναϊότατα, υπήρξαν εκατόμβες νεκρών. Οι σύμμαχοι δυσκολεύτηκαν εναντίον της Ρωσίας, τελικά όμως την κατενίκησαν, και το 1855 έληξε ο πόλεμος της Κριμαίας, με τους Ρώσους να μετρούν απώλειες στη Μαύρη Θάλασσα, στην περιοχή της Βεσσαραβίας, να χάνουν το δικαίωμα να παρουσιάζονται ως προστάτες και να δρουν ως προστάτες των ορθοδόξων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και βέβαια με μια μεγάλη ταπείνωση μια και οι τσάροι είχαν δώσει όλες τους τις δυνάμεις για να μπορέσουν να βγάλουν πέρα τον Κριμαϊκό πόλεμο με κέρδος.

Μετά το τέλος αυτού του Κριμαϊκού πολέμου η ρωσική κοινωνία και η ηγεσία της βεβαίως (οι τσάροι και οι σύμβουλοι τους) μπαίνουν σε μία φάση αναστοχασμού και σε μία σειρά ερωτημάτων: γιατί ηττηθήκαμε; Τους έχει συμβεί, στη Ρωσία, κάποιες φορές και κάθε φορά η Ρωσία κοιτάει τις πληγές της όταν υφίσταται ήττα και προσπαθεί να δει τι έφταιξε σ' αυτό, και πολλές φορές βρίσκει τον εαυτό της να φταίει, γιατί δεν είναι προηγμένη, δεν βρίσκεται μπροστά στα πράγματα, ακολουθεί με δυσκολία τους προηγμένους λαούς. Αυτή την απάντηση έδωσαν και οι τσάροι στη δεκαετία του 1860, οπότε και αποφάσισαν ότι δεν πάει άλλο· πρέπει η Ρωσία να εκσυγχρονιστεί πραγματικά.

Μετά λοιπόν το 1860 στη Ρωσία θα ληφθούν πραγματικά ρηξικέλευθες αποφάσεις και η Ρωσία θα μοιάζει να μεταμορφώνεται.

⁸ Ο πόλεμος τελείωσε το 1855. Η συνθήκη υπογράφηκε τον Μάρτιο του 1856.

⁹ Οι Αυστριακοί είχαν διπλωματική ανάμιξη, όχι όμως στρατιωτική.

¹⁰ Εναντίον της Ρωσίας πολέμησαν η Οθωμανική Αυτοκρατορία, η Αγγλία, η Γαλλία, και η Σαρδηνία-Πεδεμόντιο. **Όχι η Αυστρία.**

V4.3.5 Εκσυγχρονισμός τώρα (8')

<https://youtu.be/gm8XPwcZ2kU>

απομαγνητοφώνηση gkyr / αντιπαραβολή Olnia

Η ήττα των Ρομανώφ στον Κριμαϊκό Πόλεμο ήταν βέβαια για την ιστορία της χώρας, διότι το πρώτο μήνυμα το οποίο ελήφθη, καθέτως πλέον, ως προς τους Ρώσους είναι ότι δεν μπορούν να προχωρήσουν στη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και να αποσπάσουν τα εδάφη, όπως επιθυμούσαν, υπέρ τους. Το άλλο βέβαια, επειδή η Ρωσία δεν είναι ό,τι ό,τι, είναι μία πολύ μεγάλη δύναμη, βρήκαν έναν έμμεσο τρόπο οι Ρομανώφ, οι τσάροι, να επέμβουν στα πράγματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, της διαλυομένης πλέον στον 19ο αιώνα, υποβοηθώντας και υποδαυλίζοντας το ρεύμα του Πανσλαβισμού. Δίνοντας δηλαδή έμφαση στον ρόλο του προστάτη και προωθητή των Σλάβων της Βαλκανικής¹¹. Τη δημιουργία κρατών που θα αποσπώνταν, **εκείνα** τα κράτη, από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, με σλαβικό πληθυσμό, στα οποία η Ρωσία θα προσπαθούσε να είχε ειδική διεισδυτικότητα και, έτσι, με έναν πλάγιο τρόπο θα είχε κέρδη από τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που τώρα πλέον δεν θα μπορούσε εύκολα ανοιχτά να συγκρουστεί μαζί τους. Ένα το κρατούμενο.

Τώρα, το άλλο κρατούμενο, βέβαια, και μεγάλο, είναι αυτό το οποίο είπαμε στην προηγούμενη ενότητα, ότι οι τσάροι θέλησαν πλέον να γίνουν πολύ σοβαροί και στοχευμένοι στον εκσυγχρονισμό της Ρωσίας. Η Ρωσία έχει προσπαθήσει επανειλημμένα να εκσυγχρονιστεί. Επέτυχε βήματα αλλά ποτέ με πληρότητα. Και βέβαια το πρόβλημα της Ρωσίας ήταν ότι αυτά τα βήματα αφορούσαν, συνήθως, τους τόπους στους οποίους βρίσκονταν συγκεντρωμένοι η διοίκηση και ο πληθυσμός. Δηλαδή, τα δυτικά —όπως έχουμε πει— τμήματα, στα οποία βρίσκονταν οι μεγάλες πόλεις και ο πληθυσμός και οι διοικητικές υπηρεσίες κ.λπ. Από κει και πέρα, στο απέραντο της Ρωσίας, στις φυλές τις νομαδικές των στεπών και των ταϊγκά κ.λπ. τι εκσυγχρονισμός; Εκεί δεν μπορούσε να εισπραχθεί κάτι. Η Ρωσία παρέμενε μία χώρα ταχυτήτων, που η μία είχε μεγάλη απόσταση από την άλλη. Αυτό στην ουσία υπέσκαπτε κάθε απόπειρα πραγματικού εκσυγχρονισμού της χώρας.

Τώρα στη φάση αυτή, μετά δηλαδή το 1860, οι τσάροι παίρνουν την απόφαση να τελειώσουν με ένα στοιχείο το οποίο είχε πολύ καθυστερήσει να μεταλλαγεί στην περίπτωση της Ρωσίας, δηλαδή η Ρωσία στο 1860 ακόμη διαθέτει δουλοπαροίκους. Δηλαδή, οι χωρικοί της Ρωσίας είναι δουλοπάροικοι, κάτι το οποίο είναι πραγματικά πάρα πολύ καθυστερημένο στην εκδοχή του· παραπέμπει σε μεσαιωνικές καταστάσεις, και το 1861 ο τσάρος καταλύει το σύστημα, καταργεί τη δουλοπαροικία και, κατά κάποιο τρόπο, χειραφετεί τους χωρικούς.

Βέβαια αυτό το βήμα δεν είναι μικρό, το να καταργηθεί η δουλοπαροικία. Όμως, προκειμένου να έχει πραγματικά αποτελέσματα εκσυγχρονισμού στη χώρα θα έπρεπε, αυτό το μέτρο, να συνοδευτεί και με άλλα. Δηλαδή, με έναν τρόπο κατάτμησης της γης, με έναν τρόπο αποκοπής κτημάτων ούτως ώστε να μπορούν, δυνάμει, κάποιοι χωρικοί

¹¹ Η Ρωσία ενεπλάκη, αλλά όχι επισήμως και κατά τρόπο εμφανή, στο κίνημα του Πανσλαβισμού.

εφόσον θα επιθυμούσαν, να αποκτήσουν δικιά τους γη για να γίνουν ελεύθεροι γεωργοί. Επειδή αυτό θα έφερνε βέβαια σε σύγκρουση τον τσάρο με τους βογιάρους και τους ευγενείς, οι τσάροι δεν θέλησαν να μπουν σε εμφύλιο πόλεμο και έτσι πήραν μία απόφαση η οποία ήταν μισερή. Αποτέλεσμα ήταν οι χωρικοί να βρεθούν σε δεινή θέση διότι, το ήξεραν εδώ και αιώνες να είναι δουλοπάροικοι, είχανε βρει έναν ρυθμό ζωής, ζούσαν μέσα στα κτήματα — όπως [κι αν] ζούσαν. Τον ήξεραν αυτόν τον τρόπο.

Το να γίνουν ελεύθεροι χωρικοί χωρίς να έχουνε κεφάλαιο, χωρίς να έχουν χρήματα, χωρίς να μπορούν να αποκτήσουν καθόλου εύκολα δικιά τους γη, τους έδωσε την εντύπωση ότι είναι παγιδευμένοι σε αυτή την εξέλιξη, και αυτή η απόφαση του τσάρου, ενώ θα περίμενε κανείς ότι θα έδινε χαρά στους αγρότες — φυσικά τους έδωσε σε έναν βαθμό—, αλλά από την άλλη δεν έδωσε στους τσάρους την υποστήριξη των αγροτών σε αυτό τον τομέα, παρότι κατά μέσον όρο στη Ρωσία υπήρχε αγάπη στον τσάρο και [ήταν] ο “πατερούλης”, τον σέβονταν κ.λπ., όμως δεν ήταν ένα πλήρες μέτρο.

Πάντως, μετά το 1860 οι τσάροι επιθυμούν να γίνει η Ρωσία πραγματικά βιομηχανική χώρα. Τώρα πλέον έχει μπει η ανθρωπότητα στη Βιομηχανική Επανάσταση. Όταν ο Μέγας Πέτρος έκανε τον εκσυγχρονισμό του δεν είχε ακόμη μπει ο κόσμος στη Βιομηχανική Επανάσταση. Αλλά τώρα είναι περίπου εκατό χρόνια που η Αγγλία είναι βιομηχανική και κοντά της η Ολλανδία, η Γαλλία και μετά η Γερμανία. Βρισκόμαστε στο 1860-1870 και οι τσάροι θέλουν να μετατρέψουν πια τη Ρωσία σε βιομηχανική δύναμη. Εξ αυτού οργανώνουν συστηματικά τη δημιουργία εργοστασίων στις περιοχές πάλι τις δυτικές, κατά κύριο λόγο, ακολουθώντας όσο μπορούνε περισσότερο την τεχνογνωσία που έχει κατακτηθεί στη δυτική Ευρώπη.

Διαθέτουν κεφάλαια, και βέβαια τα περισσότερα εργοστάσια τα οποία δημιουργούνται, δημιουργούνται με την κρατική πρωτοβουλία και με την κρατική χορήγηση. Είναι δηλαδή κρατικής διοίκησης εργοστάσια κάτι το οποίο δεν είναι καθόλου σύμφωνο με τις κατακτήσεις της δυτικής Ευρώπης, όπου η Βιομηχανική Επανάσταση στηρίχθηκε στην ατομική πρωτοβουλία και αυτό ήταν που την έκανε τόσο ευέλικτη και τόσο δυναμική. Πάντως στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα η Ρωσία αποκτά έναν θεαματικό αριθμό βιομηχανιών, και βαριάς βιομηχανίας και υφαντουργίας και όλων των αναγκών και κλάδων. Μάλιστα στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα η Ρωσία έχει τον μεγαλύτερο δείκτη βιομηχανικής ανάπτυξης στον κόσμο, κάτι το οποίο ηχεί εντυπωσιακό, και είναι βέβαια. Όμως να λάβουμε υπόψη μας ότι το πράγμα είναι στατιστικό, δηλαδή η Ρωσία έχοντας ξεκινήσει από πολύ χαμηλούς δείκτες βιομηχανίας, καθώς χτίζονται νέα εργοστάσια, φαίνεται στατιστικά, να είναι πολλά αυτά τα οποία δημιουργούνται. Δεν μπορεί να συγκριθεί το βιομηχανικό δυναμικό της Ρωσίας με την Αγγλία ή τη Γαλλία ή τη Γερμανία, όμως δείχνει την ανοδική τάση του πράγματος στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα.

V4.3.6 Ο Υπερσιβηρικός (7')

<https://youtu.be/j0wRs6vteHc>

απομαγνητοφώνηση Paronymius / αντιπαραβολή LEMONIA9

Εκτός αυτού, στον αιώνα αυτό, οι τσάροι αποφασίζουν να βοηθήσουν κατά πολύ τις μεταφορές στη χώρα, διότι βιομηχανία χωρίς μεταφορές και ανάπτυξη της οικονομίας δεν γίνεται. Βέβαια, η Ρωσία είχε παράδοση στα κανάλια. Ο Μέγας Πέτρος είχε κάνει θαύματα στον τομέα αυτό. Οι Ρώσοι τσάροι του 19ου αιώνα επίσης βοηθούν τη λειτουργία των καναλιών, τα επαυξάνουν, τα βοηθούν, δημιουργούν λιμενικές εγκαταστάσεις, γιατί στα κανάλια υπάρχουν και φράγματα τα οποία δημιουργούνται για να ανεβαίνει και να κατεβαίνει το ύψος του νερού και σε αυτά δίνουν προσπάθεια. Εξάλλου, η Βιομηχανική Επανάσταση στην Αγγλία συνοδεύτηκε με την κατασκευή τεραστίας κλίμακας καναλιών. Έτσι, ακόμη και αυτό το παράδειγμα της πρωτοπόρας χώρας ταίριαζε στη Ρωσία. Εξάλλου η Ρωσία είναι η χώρα του νερού.

Εκείνο, όμως, το οποίο θεωρούν ότι είναι απαραίτητο να συμβεί είναι η χώρα να αποκτήσει σιδηροδρομικό δίκτυο. Δημιουργείται σιδηροδρομικό δίκτυο μεταξύ Αγίας Πετρούπολης και Μόσχας, αλλά το μεγάλο σχέδιο των τσάρων είναι η δημιουργία του Υπερσιβηρικού σιδηροδρόμου. Είναι απαραίτητο για τη Ρωσική Αυτοκρατορία να ενωθεί, δηλαδή αυτό το χάωδες των εκτάσεων, όπου από τη μία άκρη για να βρεθεί στην άλλη κανείς χρειαζόταν μήνες, δεν μπορούσε να στήσει μία ενιαία χώρα — ο σιδηρόδρομος μοιάζει να είναι το ιδανικό μέσο συνένωσης των εδαφών της Ρωσίας. Βέβαια, έπρεπε να προηγηθεί μία επίπονη τεχνική προετοιμασία και μία καταγραφή των σημείων όπου θα περνούσαν οι σιδηροτροχιές, να λυθούν τεχνικά προβλήματα κορυφαίας δυσκολίας. Οι τσάροι ήταν αποφασισμένοι να τα χρηματοδοτήσουν.

Εξ αυτού, το 1867 πώλησαν —το έχουμε πει με άλλη αφορμή— την Αλάσκα στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής έναντι 7,2 εκατομμυρίων δολαρίων, ένα ποσό που αργότερα φάνηκε πάρα πολύ μικρό, όταν λίγο αφού οι Ηνωμένες Πολιτείες απέκτησαν την Αλάσκα, ανακάλυψαν στα υπεδάφη της μεγάλα αποθέματα χρυσού και η Αλάσκα μετατράπηκε στο όνειρο του κάθε χρυσοθήρα του κόσμου και γέμισε από χρυσοθήρες, και φυσικά η δική της αξία αυξήθηκε. Όταν οι τσάροι την είχαν, δεν είχαν ανακαλυφθεί αυτά τα αποθέματα χρυσού από την πλευρά τους. Εν πάση περιπτώσει, η Αλάσκα πωλήθηκε για να χρηματοδοτηθεί αυτό το μεγάλο έργο το οποίο και ξεκίνησε το 1891 και ολοκληρώθηκε σε εντυπωσιακά σύντομο διάστημα, αν λάβει κανείς υπόψη ότι είναι [μήκους] 6.000 χιλιομέτρων, από τη Μόσχα μέχρι το Βλαδιβοστόκ. Ολοκληρώθηκε, σε μία πρώτη φάση, το 1913. Όμως καινούργια έργα μέσα στη δεκαετία του 1910 συνεχίστηκαν και έτσι μπορεί να πει κανείς ότι τα έργα ολοκληρώθηκαν λίγο αργότερα, αλλά ήδη το 1913 αυτό το έργο λειτουργούσε. Είναι η μεγαλύτερη σιδηροδρομική γραμμή του κόσμου και παραμένει.

Το άλλο το οποίο έκαμε διαφορά στη Ρωσία, στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, αρχές του 20ού, είναι μία καταπληκτική άνθηση της χώρας αυτής, μα καταπληκτική, σχεδόν μεταφυσική, στην ποίηση, στη λογοτεχνία, στον χορό, στη μουσική, στη ζωγραφική.

Ονομάζεται “η Ρωσική Πρωτοπορία”¹² και, μέχρι σήμερα, αυτές οι καταπληκτικές δεκαετίες του 1870, ‘80, ‘90, του 1900, 1910, και αυτή η Ρωσική Πρωτοπορία για λίγο συνεχίστηκε και στη δεκαετία του 1910 και την Οκτωβριανή Επανάσταση, μετά έχασε τη δυναμική της.

Σ’ αυτό το διάστημα, σαν να συνέβη ένας καταπληκτικός συντονισμός πνευματικών ανθρώπων στη χώρα αυτή. Παρήχθησαν λογοτεχνήματα μεγίστου επιπέδου και ποίηση. Είναι η εποχή του Τολστόι, του Τσέχωφ, του Ντοστογιέφσκι, του Πούσκιν¹³, είναι η εποχή του Τσαϊκόφσκι, του Προκόφιεφ, του Χατσατουριάν, του Σαγκάλ (του Μαρκ Σαγκάλ, ζωγράφου), του Καντίνσκι που ζει σ’ αυτήν την εποχή και δρα και λίγο αργότερα. Η Ρωσία θάλλει παγκοσμίως, με μια επίδοση στον χορό, στη μουσική, στα γράμματα, που βέβαια δεν αφορά όλη τη χώρα, αλλά προφανώς προέρχεται από τα στρώματα κυρίως των μεσαίων τάξεων και της κατώτερης ευγένειας — αλλά, σας θυμίζω, ότι ο Τολστόι ήτανε μεγαλοκτηματίας. Και η Ρωσία βρίσκεται πραγματικά σε ένα σημείο τομής, εκεί στο γύρισμα προς τον 20ό αιώνα, που όμως πρόκειται να φέρει τεράστιες, ανέλπιστες αλλαγές.

V4.3.7 Παράδοση κοινοκτημοσύνης (9’)

<https://youtu.be/ObFBmWZHQaY>

απομαγνητοφώνηση krapisi / αντιπαραβολή sOFIARIZOPOULOU

Αναφερθήκαμε στην προηγούμενή μας ενότητα στις προσπάθειες εκσυγχρονισμού της Ρωσίας, στην προσπάθεια δημιουργίας ευρέως βιομηχανικού κλίματος. Η Ρωσία είχε να πατήσει, γιατί στο παρελθόν —ας πούμε— η Μεγάλη Αικατερίνη είχε δημιουργήσει εθνικό κτηματολόγιο στη Ρωσία, δεν ήταν μια χώρα στον άνεμο. Μπορούσε να κτίσει κανείς πάνω σε κάποιες βάσεις, και το ‘καμαν οι τσάροι, όσο μπορούσαν πιο συστηματικά, στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Και βέβαια παράλληλα αναφερθήκαμε σ’ αυτή την έκρηξη της τέχνης και της λογοτεχνίας που μέχρι σήμερα αντανακλά πάνω στη Ρωσία. Οι Ρώσοι σαν λαός έχουν μια τεράστια συγκίνηση για τη λογοτεχνία και την ποίηση· την είχαν σαν λαός, αλλά αυτή η καταπληκτική παραγωγή, του 19ου αιώνα, αποτελεί εθνικό θησαυρό απaráμιλλο για τη χώρα αυτή μέχρι σήμερα.

Παράλληλα όμως με αυτές τις εξελίξεις στη Ρωσία υπάρχει μια κοινωνική —θα έλεγε κανείς υποβόσκουσα και καμιά φορά και ανοικτή— αναταραχή. Αναφερθήκαμε, σε προηγούμενή μας ενότητα, για άτομα της μεσαίας τάξης —ανώτερης μεσαίας τάξης, κατώτερης ευγένειας, που ήταν ανήσυχα και κινητικά και πολλές φορές εκφράζονταν πολιτικά δυναμικά, αμφισβητούσαν τις επιλογές του Τσάρου — κάποιες από αυτές τις ομάδες ήταν εχθρικές απέναντι στον Τσάρο.

Στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα καθώς η Ρωσία ζει, μετά από την ήττα της Κριμαίας, μια ταπείνωση, που αυτή αντανακλά στους ανθρώπους της Ρωσίας — όλοι θέλουν το

¹² Ρωσική Πρωτοπορία ονομάζεται η περίοδος περ. 1905 - περ. 1925, ειδικά για τη ρωσική ζωγραφική.

¹³ Ο Πούσκιν έζησε στο α’ μισό του 19ου αι.

κράτος τους να είναι τιμημένο και επιτυχές και νικηφόρο. Αυτή η ήττα της Κριμαίας πλήγωσε τους Ρώσους και επέτεινε κάποιες αρνητικές σκέψεις και κριτικές απέναντι στον Τσάρο. Οι Τσάροι, βέβαια, απάντησαν με την προσπάθεια εκσυγχρονισμού, όμως μέσα στη ρωσική ζωή υπάρχει —έχει σημασία αυτό που λέμε τώρα— μία παράδοση κοινοκτημοσύνης.

Πρώτα πρώτα η Ρωσία είναι συνδεδεμένη με την κοινοκτημοσύνη στο απλό επίπεδο, γιατί οι έρημοι αυτοί οι μουζικοί —οι κριστιάνοι— που ζούσαν ως δουλοπάροικοι στο χάος της ρωσικής ζωής, σε δυσκολότερες συνθήκες, μέσα στο κρύο, στους μείον 30°C, στους μείον 40°C, αποκομμένοι από πολλά και εκτεθειμένοι στην κυριαρχία του τοπικού άρχοντα και βογιάρου, για να βγάλουν πέρα τη ζωή τους ακουμπούσε ο ένας στον άλλον. Στα φτωχικά χωριά τους, ο ένας έδινε στον άλλον ό,τι χρειαζόταν, το ξανάπαιρνε, το 'δινε, ήταν άνθρωποι που ζούσαν στα όρια της ανέχειας¹⁴ και εξ αυτού η κοινοκτημοσύνη ήταν κάτι σαν φυσικό —όχι πλήρες—, αλλά ήταν μέσα στην ανέχεια της ζωής τους και μία ασφάλεια και μια γλυκύτητα, ότι ως κοινότητα αντέχουμε αυτό το πράγμα.

Δεύτερον, επειδή η κοινοκτημοσύνη υπάρχει στη ζωή της Ρωσίας λόγω των δυσκολιών της ζωής, του κλίματος, του χαώδους, του απέραντου, η Ρωσική Εκκλησία στηρίχθηκε πάρα πολύ στα μοναστήρια. Στη Ρωσία, τα ορθόδοξα μοναστήρια είναι πραγματικές πόλεις, πανέμορφα, τεράστια κτίρια, τα οποία βρίσκονται μέσα στα δάση, ή έξω από τις πόλεις. Εκεί έβρισκαν καταφύγιο και φτωχοί άνθρωποι, και πάμπλουτοι άνθρωποι (γιατί) οι κυρίες της αριστοκρατίας, της ευγενείας πολλές φορές βρίσκονταν να περνούν τη ζωή τους στα μοναστήρια μέσα από περιπέτειες ενδοοικογενειακές, και το 'να και τ' άλλο. Τα μοναστήρια για τη Ρωσία είναι αξία! Είναι κυρίαρχο θέμα. Και φυσικά, είναι και οι φύλακες του πνευματικού κόσμου, της κουλτούρας της Ρωσίας — και βέβαια είναι κοινοκτημονικά. Τα μοναστήρια δεν είναι παρά η απάντηση της Εκκλησίας γενικά — της Ορθόδοξης, της Ανατολικής Εκκλησίας απ' τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους, και της Καθολικής γιατί οι προτεστάντες δεν έχουν. Εν πάση περιπτώσει είναι ο τρόπος της χριστιανοσύνης να απαντήσει στο αίτημα της κοινοκτημοσύνης.

Γιατί το λέω αυτό; Διότι, καθώς η κοινοκτημοσύνη στη Ρωσία έχει κάποιες ρίζες στην παράδοση τους και στις πραγματικότητές τους, στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα στη Ρωσία μπαίνουν και επιδρούν οι ιδέες μιας νέου τύπου σύλληψης της κοινοκτημοσύνης, που έχει στόχευση πολιτική, καινοφανή και προέρχεται από δύο διανοούμενους, πολιτικούς —θα έλεγε κανείς— επιστήμονες, Γερμανούς¹⁵, οι οποίοι στις δεκαετίες του 1840, 1850, 1860 συνέγραψαν σημαντικότερα έργα για ένα σύστημα κοινοκτημοσύνης το οποίο, σύμφωνα με τη σύλληψή τους, επρόκειτο να ανατρέψει την ελεύθερη οικονομία και την ατομική υποχρέωση επιβίωσης στην κοινωνία με μία κοινοκτημοσύνη, την οποία θα διαχειρίζονταν η εργατική τάξη της ανθρωπότητας. Αυτή η εργατική τάξη θα ανέτρεπε το καπιταλιστικό καθεστώς της ελεύθερης οικονομίας και θα δημιουργούσε κάποιο κρατικό μόρφωμα, το οποίο θα διαχειριζόταν

¹⁴ Το ίδιο συνέβαινε και μεταξύ των νομάδων κτηνοτρόφων, στις στέπες.

¹⁵ σημ. απομ.: Πρόκειται για τον Κάρολο Μαρξ (Karl Marx) και τον Φρίντριχ Ένγκελς (Friedrich Engels).

τον παραγόμενο πλούτο στον κόσμο εις όφελος όλων, και θα απέδιδε σ' όλους ανάλογα με τις ανάγκες τους.

Αυτό το σύστημα, το οποίο ονομάστηκε "κομμουνισμός", "σοσιαλισμός", ανάλογα με τους όρους της εποχής, εισήχθε στη Ρωσία στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, και άρχισε να αποκτά κάποιες βάσεις. Στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, στη Ρωσία, άτομα της υψηλής ζώνης, όχι της υψηλότερης ζώνης των υψηλών στρωμάτων, αλλά τα μεσαία της υψηλής ζώνης στρώματα και τα κατώτερα στρώματα της υψηλής ζώνης, όπως και αστοί, δημιούργησαν ομάδες δράσεως μεταξύ των χωρικών. Κάποιοι εξ αυτών ονομαζόμενοι "ναρόντικοι"¹⁶ είχαν διείσδυση κυρίως στον γεωργικό, αγροτικό κόσμο, προσπαθώντας να υμνήσουν το σημαντικό της δημιουργίας κοινοκτημονικών καταστάσεων στην ύπαιθρο — δεν ήταν αυτοί κομμουνιστές, αλλά ήταν κοντά στην τάση την οποία σας ανέφερα.

Η Ρωσία, στο τέλος του 19ου αιώνα, αρχές του 20ού, συναντάται με το κομμουνιστικό κίνημα, το οποίο είναι παιδί αυτού του αιώνα, του 19ου αιώνα, ευρωπαϊκό παιδί της δυτικής Ευρώπης. Αυτό το παιδί της δυτικής Ευρώπης που γεννιέται σε γερμανικό περιβάλλον, και που στοχεύει από πλευράς των ιδρυτών αυτής της θεωρίας να ανατρέψει τα πράγματα, κατά πάσα πιθανότητα ξεκινώντας στη Γερμανία ή στην Αγγλία —γιατί αυτές ήταν οι μεγάλες χώρες του καπιταλισμού— ή στη Γαλλία· αντ' αυτού η χώρα, η οποία θα φιλοξενήσει την πρώτη εφαρμογή, την πρώτη απόπειρα εφαρμογής αυτών των συλλήψεων, δεν θα είναι άλλη παρά η χώρα την οποία πραγματευόμαστε, δηλαδή η Ρωσία στις αρχές του 20ού αιώνα.

¹⁶ σημ. απομ.: "λαϊκοί" από народ - ναρόντ, = λαός